

4. Przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego

Ks. Grzegorz Pyżlak

Przygotowanie do małżeństwa i życia rodzinnego wynika z troski, „aby młodzi narzeczeni przyjęli i docenili zbawienny dar małżeństwa, pogłębiając jego aspekt ludzki i teologiczny oraz jego naturalne i nadprzyrodzone cele”¹. Troska ta wynika z zagrożeń ze strony etyki liberalnej oraz relatywizacji tradycyjnych wartości, powodujących zachwianie modelu małżeństwa i rodziny. Zagrożenia płyną również ze strony władz politycznych, ulegających naciskom organizacji międzynarodowych, niechętnych chrześcijańskiemu ujęciu małżeństwa i rodziny. W konsekwencji prowadzą one do lekceważenia fundamentalnych wartości, którymi są nierozzerwalność, celowość i sakramentalność małżeństwa².

Sobór Watykański II naucza, że przygotowujący się do zawarcia sakramentalnego małżeństwa winni być w odpowiednim czasie pouczeni o jego godności i konieczności rozwijania miłości małżeńskiej, aby dzięki temu być gotowymi do przejścia od uczciwego narzeczeństwa do małżeństwa (por. KDK 49). *Kodeks prawa kanonicznego* nakazuje, aby wiernych, którzy zamierzają zawrzeć sakramentalny związek, pouczyć „o znaczeniu małżeństwa chrześcijańskiego, jak również o obowiązkach małżonków i chrześcijańskich rodziców” (KPK, kan. 1063 § 1)³. Na problematykę tę zwraca również uwagę Benedykt XVI, nauczając, że: „Jest czymś koniecznym i bardzo pilnym, aby każdy człowiek dobrej woli zaangażował się w [...] obronę podstawowych wartości małżeństwa i rodziny, zagrożonych przez obecne zjawisko sekularyzacji”⁴. Stąd też ważnym zadaniem do spełnienia, przed zawarciem

¹ A.M. i F. Penner. *Duszpasterska troska przygotowania do małżeństwa*. W: *W trosce o dobro małżeństwa i rodziny. Rodzina: serce cywilizacji miłości*. T. II. Red. M. Brzeziński. Lublin 2011 s. 125.

² J. Stala. *Rodzina – fundamentalne źródło kształtowania człowieka. Pedagogiczno-katechetyczne impulsy pomocy młodym w przygotowaniu do życia w małżeństwie i rodzinie*. W: *Małżeństwo i rodzina wciąż fundamentem nowej cywilizacji. Refleksje na kanwie dokumentu Konferencji Episkopatu Polski pt. „Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie”*. Red. R. Kantor, M. Kluza. Tarnów 2011 s. 17.

³ S. Zychowicz. *Pastoralno-prawne aspekty przygotowania do zawarcia sakramentalnego małżeństwa*. „Sosnowieckie Studia Teologiczne”. T. IV. Kraków – Sosnowiec 1999 s. 269-283.

⁴ Słowa te wypowiedział Benedykt XVI do biskupów, przedstawicieli duszpasterstwa rodzin w Ameryce Łacińskiej. Benedykt XVI. *Discorso ai presidenti delle commissioni episcopali per la Famiglia e per la Vita dell' America Latina* (03.12.2005) n. 1-2.

sakramentalnego małżeństwa, jest prowadzenie w rodzinie, szkole i w parafii przygotowania narzeczonych do życia małżeńskiego i rodzinnego.

O obowiązku przygotowania do zawarcia małżeństwa pouczają trzy *Instrukcje Konferencji Episkopatu Polski*, wydane w latach 1969, 1975 i 1989⁵, adhortacja apostołska *Familiaris consortio* z 1981 (FC 66), *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* z 2003 (DDR 18-35) oraz dokument KEP *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*⁶. Dokumenty te przedstawiają nauczanie Kościoła powszechnego, dotyczące małżeństwa i życia rodzinnego oraz ukazują potrzebę uprzedniego trój etapowego przygotowania⁷.

4.1. Cechy przygotowania do życia małżeńskiego i rodzinnego

Przygotowanie narzeczonych do życia małżeńskiego i rodzinnego winno być pomocne, zróżnicowane, stopniowe, pozytywne oraz ukierunkowane na praktykę⁸. Podmioty odpowiedzialne za przygotowanie winny mieć świadomość, że pomoc oferowaną przyszłym małżonkom należy ukierunkować na odkrywanie fundamentalnych wartości o małżeństwie i rodzinie oraz na utożsamianie się z nimi. Według *Kodeksu prawa kanonicznego* duszpasterze mają zadbać o to, „aby własna wspólnota kościelna świadczyła pomoc wiernym, dzięki której stan małżeński zachowa ducha chrześcijańskiego i będzie się doskonalił” (KPK, kan. 1063). Również *Katechizm Kościoła Katolickiego* wskazuje, że przygotowanie do małżeństwa jest po to, „aby małżeńskie »tak« było aktem wolnym i odpowiedzialnym oraz aby przymierze małżeńskie miało solidne i trwałe podstawy ludzkie i chrześcijańskie” (KKK 1632).

⁵ *Pierwsza Instrukcja episkopatu Polski* (PIE) traktuje o jednolitym przygotowaniu dzieci i młodzieży do małżeństwa. Przygotowanie ma swój początek już w katechizacji przedszkolnej, następnie na poziomie szkół podstawowych i średnich aż po cykl katechez informacyjnych o zagadnieniach małżeństwa i rodziny realizowanych dla młodzieży pozaszkolnej; *Druga Instrukcja episkopatu Polski* (DIE) dotyczy przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego oraz wprowadzenia nowego obrzędu sakramentu małżeństwa i jest uzupełnieniem PIE. Zasygnalizowano w niej, że przygotowanie do małżeństwa i życia rodzinnego obejmuje trzy etapy: przygotowanie dalsze, bliższe – czyli katechizację przedmałżeńską i przygotowanie bezpośrednie – czyli katechizację przedślubną. *Trzecia Instrukcja episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* (TIE) składa się z dwóch części – w pierwszej mowa jest o kanoniczno-duszpasterskim przygotowaniu narzeczonych do małżeństwa, w drugiej o stwierdzeniu kanonicznej zdolności i przygotowaniu stron do zawarcia małżeństwa.

⁶ Zob. SPMR 97-106.

⁷ PSM 21.

⁸ Sarmiento. *Małżeństwo chrześcijańskie* s. 194.

Dokonywane jest to dzięki popieraniu lepszych i intensywniejszych programów przygotowujących do tego sakramentu, dzięki którym można stworzyć warunki do powstawania trwałych małżeństw (FC 66). Możliwe jest to poprzez prowadzenie spotkań ze specjalistami posiadającymi odpowiednią wiedzę z zakresu przygotowania do małżeństwa⁹.

Zróznicowanie przygotowania do życia małżeńskiego i rodzinnego polega na dostosowaniu tematyki spotkań do różnych etapów formacji i rozwoju osobowości wiernych pragnących założyć rodzinę. Należy zatem zwrócić uwagę na wiek, wykształcenie, dojrzałość w wierze przygotowujących się osób oraz na zachodzące procesy dechrystianizacji, kryzys wartości chrześcijańskich i zrelatywizowanie sensu narzeczeństwa. Narzeczeni świadomi tych zagrożeń oraz braków we własnym przygotowaniu winni szukać możliwości pogłębienia wiedzy, niezbędnej do odpowiedzialnego podjęcia wspólnej drogi życia małżeńskiego i rodzinnego¹⁰.

Stopniowość przygotowania ma na celu pogłębianie wiedzy na temat małżeństwa i rodziny w uporządkowany sposób. Należy podkreślić znaczenie powołania i odpowiedzialności za jego misję, które wiążą się z wymaganiami, stawianymi przez Boga ludziom. Trudności związane z podjętą drogą życiową trzeba sytuować w kontekście, który przyczynia się do odkrycia i realizacji powołania małżeńskiego i rodzinnego¹¹. Przygotowanie składa się z trzech podstawowych etapów: dalszego, bliższego i bezpośredniego, które pozwalają zdobyć adekwatną wiedzę i stosowne cnoty związane z życiem małżeńskim i rodzinnym w odpowiednim czasie. W przygotowaniu do sakramentu małżeństwa ważny jest również świadomy udział przyszłych małżonków w życiu kościoła parafialnego¹².

⁹ Por. B. Kołodziej. *Rola rodziny w kształtowaniu postawy wobec życia jako fundamentalnej wartości*. W: *Rodzina: źródło życia i szkoła miłości*. Red. D. Kornas-Biela. Lublin 2001 s. 231-252; S. Adamczyk. *Przygotowanie do małżeństwa w warunkach Kościoła w Polsce*. Sandomierz 2001 s. 161-304.

¹⁰ Propozycje zawarte w *Instrukcji o przygotowaniu do małżeństwa* Papieskiej Rady do spraw Rodziny z 2011 roku (propositio) wskazują, że „kapłan i pary formatorów muszą wziąć pod uwagę różnice życiowych dróg jednych i drugich. Muszą dostosować się z elastycznością i jednocześnie ze stanowczością do specyficznych możliwości percepcji rad i pouczeń każdego z młodych” 27 (dalej: *Instrukcja*).

¹¹ *Oblicze współczesnej rodziny polskiej*. Red. B. Mierziński, E. Dybowska. Kraków 2003.

¹² *Kodeks prawa kanonicznego* ukazuje potrzebę przygotowania do małżeństwa poprzez: 1. przepowiadanie i katechezę przystosowaną dla małych, młodzieży i starszych, także przy użyciu środków społecznego przekazu; 2. osobiste przygotowanie do zawarcia małżeństwa, przysposabiające nupturientów do świętości ich nowego stanu i jego obowiązków; 3. owocne sprawowanie liturgii małżeństwa; 4. świadczenie pomocy

O pozytywach przygotowania do życia małżeńskiego i rodzinnego świadczy tradycja rodzinna, według której to rodzice obowiązani są do przekazania dzieciom podstawowych wartości stanowiących fundament ich dalszego życia w małżeństwie i rodzinie. Zmiany, które mają miejsce w świecie, wskazują również na potrzebę zaangażowania się Kościoła i społeczeństwa w odkrywanie i realizację powołania małżeńskiego. Mają one przedstawiać przygotowującym się do małżeństwa właściwą hierarchię wartości i szczęście z udanego małżeństwa (FC 66). Podczas przygotowania kandydaci mają zapewniony dostęp do niezbędnych materiałów na temat nauki Kościoła o małżeństwie i rodzinie. Duszpasterze organizujący przygotowanie zapewniają młodzieży konsultacje w poradnictwie rodzinnym (DDR 25) oraz pomagają zdobyć wiedzę umożliwiającą zawarcie ważnego związku małżeńskiego¹³.

Przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego ukierunkowane na praktykę wiąże się ze sposobem rozumienia małżeństwa i rodziny. Oprócz formacji doktrynalnej, winno przyczyniać się do rozwoju cnót i postaw w zgodzie z nauką Kościoła, np. panowania nad sobą, cnoty czystości, modlitwy, uczestnictwa w Eucharystii, korzystania z sakramentu pokuty i pojednania¹⁴. Małżeństwo i rodzina są w Kościele najmniejszą wspólnotą zbawczą, wypełniającą określone zadania we wspólnocie Ludu Bożego (KK 11). Nauczanie soborowe wskazuje, że rodzina chrześcijańska przez miłość małżonków, realizowaną w płodności, jedności i wierności, powinna ukazywać światu obecność Zbawiciela w Kościele. Zachęca również wspólnoty chrześcijańskie, aby we właściwy sposób odkrywały i utrwały wartości małżeństwa i rodziny (KDK 47-52). Idea wspólnotowej odpowiedzialności za wychowanie młodego pokolenia do realizacji swojego powołania została przedstawiona w *Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim* (DWCH 3)¹⁵.

małżonkom, by zachowując przymierze, osiągnęli w rodzinie życie święte i doskonałe. KPK, kan. 1063; zob. także: PSM 60-74.

¹³ Zob. S. Kasprzak. *Współczesne zagrożenia trwałości małżeństwa sakramentalnego i potrzeba starannego przygotowania dla nupturientów*. W: *Małżeństwo na całe życie?* Red. R. Szytmiller, J. Krzywkowska. Olsztyn 2011 s. 69-75.

¹⁴ J. Wroceński. *Przygotowanie do życia w małżeństwie i rodzinie*. SMR s. 371-372; P. Petryk. *Ku wspólnotcie życia i miłości*. Lublin 1998.

¹⁵ Zaleca się, aby w przygotowanie do małżeństwa zaangażowała się diecezja. W takiej sytuacji konieczne jest utworzenie diecezjalnej komisji do spraw przygotowania do małżeństwa. W jej skład winny wejść małżeństwa mające doświadczenie w pracy parafialnej, przedstawiciele ruchów oraz eksperci. PSM 20.

4.2. Etapy przygotowania do życia małżeńskiego i rodzinnego

W Polsce obowiązują trzy etapy przygotowania do małżeństwa: dalsze, bliższe i bezpośrednie¹⁶. Przygotowanie dalsze odbywa się w ramach wychowania rodzinnego oraz katechezy szkolnej. Przygotowanie bliższe ma miejsce w rodzinie, szkole oraz parafii. Katecheza przedmałżeńska, głoszona podczas przygotowania dalszego, zwana kursami przedmałżeńskimi, winna stanowić drogę do umocnienia wiary kandydatów do małżeństwa¹⁷. Dokumenty II Polskiego Synodu Plenarnego zwracają uwagę, że „ważną funkcją tej katechezy jest między innymi stworzenie szansy przyjęcia chrześcijańskiego modelu małżeństwa i rodziny także i tym parom narzeczeńskim, które proszą o ślub kościelny jedynie ze względu na tradycję, bez głębszego zrozumienia natury sakramentalnego małżeństwa” (PŻMR 42). Natomiast przygotowanie bezpośrednie realizowane jest w parafii podczas spotkań z duszpasterzem rozpoczętych przynajmniej trzy miesiące przed ślubem¹⁸.

4.2.1. Przygotowanie dalsze

Przygotowaniem dalszym mają być objęte dzieci, młodzież szkół średnich oraz ci, którzy edukację szkolną zakończyli na etapie gimnazjum. Dokonuje się ono przede wszystkim w rodzinie, a następnie w szkole. Młodzież zachęca się do uczestnictwa w życiu wspólnot czy ruchów religijnych, aby we właściwy sposób odkrywała

¹⁶ B. Mierzwiński. *Małżeństwo*. LTP s. 451-452; J. Dudziak proponuje inny podział przygotowania do życia małżeńskiego i rodzinnego. Dzieli on przygotowanie na wspólnotowe i indywidualne. Przygotowanie wspólnotowe obejmuje wszystkie etapy przygotowania małżeńskiego. Pierwszy etap stanowi przygotowanie dalsze. Drugi etap to przygotowanie specjalistyczne, które skierowane jest tylko do wyselekcjonowanej grupy słuchaczy. Natomiast trzeci etap przygotowania do małżeństwa skierowany jest do wszystkich kandydatów i dotyczy sprawowania liturgii sakramentu małżeństwa. W indywidualnym przygotowaniu do małżeństwa, poruszana byłaby problematyka moralno-pastoralna i prawna. Por. J. Dudziak. *Kanoniczne przygotowanie młodych do małżeństwa*. „Tarnowskie Studia Teologiczne”. T. XI. Tarnów 1992 s. 147-163; T. Sakowicz. *Polskie doświadczenia w przygotowaniu młodych do małżeństwa i życia w rodzinie*. „Sprawy Rodziny” 57-58:2001 s. 75.

¹⁷ Por. B. Mierzwiński. *Rodzina duszpasterstwo*. LTP s. 740.

¹⁸ Por. J. Śledzianowski. *Ku małżeństwu w Chrystusowym Kościele*. Kielce 1992 s. 9; G. Pyżlak. *Recepcja przygotowania do małżeństwa w świetle badań narzeczonych*. Lublin 2007 s. 34-46.

chrześcijańskie wartości małżeństwa i rodziny¹⁹. Zaleca się, aby na tym etapie przygotowania uczyć dzieci i młodzież o naturze i zadaniach małżeństwa i rodziny, o szacunku do człowieka, życia i ciała ludzkiego, do miłości i rodzicielstwa. Należy zabiegać, aby dzieci i młodzież nabyły właściwe postawy wobec własnej rodziny oraz przyswoiły cnoty, potrzebne do życia rodzinnego (DDR 19)²⁰. Na poziomie szkoły średniej należy pogłębiać wiedzę i formację w tym zakresie tak, aby uczniowie mieli możliwość wymiany poglądów oraz uzyskania odpowiedzi na pojawiające się wątpliwości. Osoby i instytucje biorące udział w przygotowaniu do małżeństwa winny znać naukę Kościoła o małżeństwie, by móc przeciwstawiać się błędnym poglądom w tej dziedzinie²¹.

Przygotowanie w rodzinie

Dokumenty Kościoła katolickiego podkreślają, że za przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego dzieci odpowiedzialni są przede wszystkim rodzice (KPK, kan. 226 § 1-2). Czas dzieciństwa i okres młodości niosą ze sobą bogactwo doświadczeń, z których człowiek czerpie wzorce. W rodzinie uczy się on pierwszych zachowań społecznych, komunikowania oraz odpowiedzialności za własne czyny i podejmowane decyzje²². Dziecko, obserwując zachowanie rodziców, zdobywa wzorce do budowania własnego domu rodzinnego oraz uczy się realizować zadania i obowiązki. Świadectwo życia rodziców i pozostałych członków rodziny mają ukazywać drogę do

¹⁹ M. Tabulski. *Edukacja i formacja w młodzieżowych wspólnotach religijnych*. Jasna Góra – Kraków 2004 s. 97-98.

²⁰ Por. Bieleń. *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce* s. 248.

²¹ Według *Instrukcji episkopatu Polski* z 1989 roku przygotowanie do chrześcijańskiego życia w małżeństwie i rodzinie winno „pogłębiać chrześcijańską naukę o małżeństwie i rodzinie na tle rozpowszechnianych dziś fałszywych teorii i poglądów; przysposobić do międzyosobowego życia w małżeństwie na równych prawach, do wspólnotowego życia w rodzinie, do odpowiedzialności i współpracy, do kształtowania moralnych religijno-społecznych cnót i postaw młodzieży oraz zwalczania wad i nałogów ciążących na dzisiejszym życiu; wprowadzić w głębsze życie wspólnotowo-liturgiczne, tj. we wspólną modlitwę połączoną z czytaniem *Pisma Świętego* i życie sakramentalne, a przede wszystkim w świadome i pełne uczestnictwo w ofierze eucharystycznej, która jest szczytowym wyrazem wspólnoty rodzinnej, parafialnej, Kościoła partykularnego i powszechnego”. TIE 11.

²² Por. Benedykt XVI. *Rodzina niezastąpionym dobrem dla narodów*. Homilia Benedykta XVI wygłoszona podczas czuwania modlitewnego. OsRomPol 2006 nr 9-10 s. 14-15.

dojrzałego chrześcijaństwa (PŻMR 36)²³. Wtedy członkowie rodziny postrzegają swoją rodzinę jako „szkołę bogatszego człowieczeństwa” (KDK 52), Kościół domowy (KK 11), „domowe sanktuarium Kościoła” (DA 11) i pierwsze seminarium, które kształtuje i pielęgnuje powołania kapłańskie (DZ 2)²⁴.

Przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego winno prowadzić do osiągnięcia harmonii duchowej, na podstawie zdrowego systemu wartości, przez świadectwo życia i domową katechezę (KDK 49, por. DWCH 3)²⁵. Przygotowanie to polega na ukazywaniu życia rodzinnego jako powołania. Rodzice zobowiązani są również czuwać nad tym, by dzieci, także poza rodziną, były wychowywane zgodnie z ich przekonaniami (PŻMR 38)²⁶.

Przygotowanie w rodzinie to nie tylko mówienie o wartościach chrześcijańskich, ale też dawanie świadectwa własnym przykładem²⁷. Przejawem takiego postępowania jest praktykowanie codziennej wspólnej modlitwy z dziećmi, uczestnictwo w niedzielnej Mszy św.²⁸ oraz regularne przystępowanie rodziców i starszych dzieci do Komunii św. i sakramentu pokuty. W przygotowaniu do małżeństwa i życia rodzinnego należy również zwrócić uwagę na znaczenie relacji interpersonalnych między rodzeństwem, ponieważ mają one wpływ na kształtowanie prawidłowych więzi międzyludzkich. Takie postępowanie jest również budowaniem wspólnego dobra i nauką szacunku wobec rodziców i każdego człowieka. Ważne, by rodzice pamiętali, że ich świadectwo miłości jest podstawą wychowania do miłości i czystości (PŻMR 40,

²³ Najlepszym sposobem przygotowania pozostaje przykład i wychowanie dane przez rodziców i rodzinę. Konferencja Episkopatu Polski. *W trosce o człowieka i dobro wspólne*. Warszawa 2012 s. 20 nr 12.

²⁴ Zob. K. Majdański. *Wspólnota życia i miłości. Zarys teologii małżeństwa i rodziny*. Warszawa 1979 s. 30; K. Romaniuk. *Małżeństwo i rodzina według „Biblii”*. Warszawa 1994; *Rodzina jako Kościół domowy*. Red. A. Tomkiewicz, W. Wiczorek. Lublin 2010; J. Kłęczek, W. Szewczyk. *Wspierać Kościół domowy*. W: *W Trzecie Tysiąclecie. Komentarz do dokumentów II Polskiego Synodu Plenarnego*. Red. W. Lechowicz. Tarnów 2002 s. 33.

²⁵ Episkopat Polski. *Słowo pasterskie w sprawie wychowania dzieci do dojrzałego życia chrześcijańskiego*. W: *Listy Episkopatu Polski*. Paryż 1975 s. 751.

²⁶ Zob. *Karta praw rodziny*, art. 5: „Rodzice, ponieważ dali życie dzieciom, mają pierwotne, niezbywalne prawo i pierwszeństwo do wychowania potomstwa i dlatego muszą być uznani za pierwszych i głównych jego wychowawców”. Zob. S. Stefanek. *Dokumenty Kościoła o rodzinie*. W: *Rodzina środowiskiem życia*. Red. K. Klauza. Częstochowa 1994 s. 191-219; P. Poręba. *Psychologiczne uwarunkowania życia rodzinnego*. Warszawa 1981; A. Tomkiewicz, M. Nerlo. *Rodzina podstawowym środowiskiem przygotowania do życia małżeńsko-rodzinnego w świetle publikacji ks. Piotra Poręby*. „Studia Warmińskie” 32:1995 s. 215-236.

²⁷ Por. Benedykt XVI. *Rodzice bądźcie przykładem wiary, nadziei i miłości*. Homilia Benedykta XVI podczas Mszy św. na zakończenie V Światowego Spotkania Rodzin. OsRomPol 2006 nr 9-10 s. 16.

²⁸ Zob. W. Śmigiel. *Uczestnictwo wiernych świeckich w budowaniu Kościoła-Wspólnoty*. Lublin 2010 s. 294-299.

SPMR 102-104). Jest to czas szukania odpowiedzi na pytania dotyczące życia rodzinnego, religijnego i społecznego, a także budowania zaufania do Boga i dostrzegania Jego obecności w życiu człowieka²⁹.

Przygotowanie w szkole

Przygotowanie w szkole powinno zmierzać do przewycięzania u dzieci postawy egoistycznej i roszczeniowej. Dlatego w nauczaniu dzieci szkół podstawowych należy poruszać zagadnienia dotyczące szacunku wobec każdego człowieka oraz wrażliwości na potrzeby drugiego człowieka, zaś w klasach gimnazjalnych ukazać małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny obejmujący sferę cielesną, psychiczną i duchową. Należy również mówić młodzieży o odpowiedzialnym rodzicielstwie, ludzkiej płciowości, wychowaniu dzieci oraz o funkcjonowaniu rodziny w życiu społecznym³⁰. Pomocą w realizacji tych zadań jest szkolna katecheza, traktowana na równi z innymi przedmiotami pod względem systematyczności i organizacji (DOK 73)³¹.

Szkoła kształtuje umysł i rozwija zdolność prawidłowych osądów człowieka, wprowadza w dziedzictwo kultury, przygotowuje do zawodu, sprzyja wzajemnemu zrozumieniu wychowanków różniących się charakterami i pochodzeniem. W ramach przygotowania intelektualnego należy podawać obiektywne informacje o biologicznych, psychologicznych i społecznych zadaniach, które spełnia małżeństwo i rodzina³².

²⁹ W przygotowaniu rodziców wykorzystywane są spotkania przed przyjęciem sakramentów. W wielu parafiach odbywają się one w ramach przygotowania do chrztu, I Komunii św. oraz bierzmowania. Podczas spotkań rodzice mają możliwość pogłębienia wiedzy religijnej i wiary oraz wysłuchania propozycji, w jaki sposób po chrześcijańsku wychowywać dzieci. Rodzicom z pomocą przychodzą również parafialne poradnie życia rodzinnego oraz ruchy katolickie i grupy parafialne. Por. A. Skreczko. *Katolicka poradnia rodzinna*. LTP s. 335-338; tenże. *Katolickie poradnictwo małżeńskie i rodzinne*. LTP s. 358-360; Pyżlak. *Recepcja przygotowania do małżeństwa w świetle badań narzeczonych* s. 99-103; Śmigiel. *Uczestnictwo wiernych świeckich w budowaniu Kościoła-Wspólnoty* s. 201-225; A. Skreczko. *Rola Kościoła katolickiego w kształtowaniu kultury pedagogicznej rodziców w Polsce*. Białystok 2011 s. 203-208.

³⁰ W adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* zwraca się uwagę zarówno na dobroczynny wpływ środków społecznego przekazu na życie i zwyczaje rodziny, jak również na ich negatywne oddziaływanie. Wskazuje się również na szczególny obowiązek ochrony dzieci i młodzieży przed agresją tychże środków. FC 76.

³¹ Zob. R. Czekalski. *Nowe formy ewangelizacji w środowisku szkolnym*. W: *Ewangelizacja odpowiedzią Kościoła w Polsce na wyzwania współczesności*. Red. W. Przygoda, E. Robek. Sandomierz 2011 s. 168-170.

³² Por. K. Ostrowska. *Wychowawcza rola szkoły*. W: *Wychowanie do życia w rodzinie. Słownik pojęć*. Red. K. Ostrowska. Kraków 2004 s. 184; A. Skreczko. *Wychowanie do życia w rodzinie*. SMR s. 483-484.

Wychowawcy i nauczyciele pracujący w szkole winni przyczyniać się do przygotowania wychowanków do życia rodzinnego, ukazując kulturę duchową, bez której szczęście człowieka jest niemożliwe (por. DDR 21). Prawodawca kościelny stawia wysokie wymagania rodzicom, nauczycielom i dyrekcjom szkół, zobowiązując tych ostatnich, aby ściśle współpracowali z rodzicami (KPK, kan. 793-806)³³. Rodzice mają prawo i obowiązek decydować, kto i czego będzie uczył ich dzieci oraz jak będzie je wychowywał. Duszpasterze mogą im pomóc, organizując w parafii spotkania z ludźmi kompetentnymi, umiejącymi zaproponować odpowiednie rozwiązania³⁴.

Przygotowanie przez katechezę

Celem katechezy jest troska o to, by „wiera wiernych przez przyjmowanie nauki i doświadczenia życia chrześcijańskiego stawała się żywa, wyraźna i czynna”, oraz „by wierni, w sposób dostosowany do ich charakteru, możliwości, wieku oraz warunków życia, mogli głębiej poznać naukę katolicką i lepiej według niej układać życie” (KPK, kan. 773; 779). Jednak katecheci przez współpracę z rodzicami kształtują postawy dzieci i młodzieży, ucząc ich dokonywania właściwych wyborów. Ich postawa i realizowane przez nich zadania mają wpływ na pomyślność dorosłego życia wychowanków (zob. DOK 153).

Katechezy o małżeństwie i rodzinie należy powierzać katechetom lub osobom posiadającym odpowiednią formację. Ważne jest, aby osoby te miały dobry kontakt z młodzieżą, znały jej problemy, miały do niej pozytywne nastawienie, a także potrafiły nawiązać dialog i wzbudzić zainteresowanie prowadzoną katechezą (zob. DDR 22)³⁵.

Katecheza jest pogłębionym przekazem orędzia zbawienia również w odniesieniu do małżeństwa i rodziny. Zawiera trzy elementy: biblijny, dzięki któremu przekazywane jest orędzie zbawienia względem małżeństwa i rodziny, teologiczno-

³³ Por. J. Hennelowa. *Rodzice wobec szkoły jako instytucji wychowującej*. W: *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*. Red. F. Adamski. Kraków 1984 s. 417.

³⁴ Zob. J. Szpet. *Prawa i obowiązki rodziców w szkole*. Warszawa 1996 s. 5-28.

³⁵ Zob. Z. Chlewiński. *Dojrzałość, osobowość, sumienie, religijność*. „W drodze”. Poznań 1991 s. 10; E. Majcher. *Osobowość katechety*. W: *Katecheza w szkole*. Red. J. Krucina. Wrocław 1992 s. 151; S. Szuman. *Natura, osobowość i charakter człowieka*. Kraków 1995 s. 7, 91; J. Tomczak. *Dorośla osobowość i życie chrześcijańskie*. „Horyzonty Wiary” 8:1997 z. 2 s. 61.

doktrynalny, pogłębiający orędzie zbawienia refleksją teologiczną, oraz egzystencjalny, adresujący orędzie Boże i refleksję teologiczną do człowieka. Wszystkie te elementy powinny być ze sobą powiązane³⁶. Katecheza ma na celu pogłębianie wiary i edukowanie w zakresie wiedzy na temat Kościoła, cnót wiary, nadziei i miłości, życia seksualnego³⁷, praktyk religijnych, rodzicielstwa, ojcostwa, macierzyństwa, istoty małżeństwa chrześcijańskiego, właściwego rozumienia miłości i płciowości człowieka. Podczas katechezy szkolnej duchowni i świeccy mają zatem nawiązywać do tematu rodziny, jej wartości i zadań. Program katechezy do poszczególnych klas obejmuje naukę wiary i jej rozwój, poznawanie zasad chrześcijaństwa oraz Boga i wprowadzanie w kontakt z Nim w Kościele (por. DOK 171)³⁸. Ważna jest także współpraca rodziców z katechetą, która może być prowadzona w formie spotkań osobistych albo podczas wywiadówek lub konferencji duszpasterskich. Obecność rodziców podczas spotkań świadczy o ich zaangażowaniu w religijny rozwój dziecka³⁹.

Ważnym elementem przygotowania do małżeństwa jest katechizacja po przyjęciu przez młodzież sakramentu bierzmowania⁴⁰. Ma ona na celu nauczyć młodych ludzi świadomej pracy nad sobą i przypominać im o obowiązku apostołowania. Jest to ważny element w przygotowaniu do podjęcia zadań małżeńsko-rodzinnych⁴¹. Podczas katechezy zaleca się poruszać tematy dotyczące szacunku względem siebie i innych, miłości rodziców, Kościoła i Ojczyzny, czystości własnej i poszanowania cudzej, małżeństwa opartego na sakramencie i życiu sakramentem chrztu, wierności danemu słowu, wierności Bogu, a także odpowiedzialności za zbawienie. Prawdy te poznane, przyjęte i wprowadzone w życie, stanowią fundament chrześcijańskiego małżeństwa i rodziny⁴². Zadaniem rodziców, katechetów i nauczycieli oraz duszpasterzy jest

³⁶ R. Murawski. *Katecheza*. LTP s. 344.

³⁷ Zob. Pontificio Consiglio per la Famiglia. *Sessualità umana: verità e significato. Orientamenti educative in famiglia*. Libreria Editrice Vaticana. Citta del Vaticano 1995; J. Goleń. *Wychowanie seksualne w rodzinie. Studium pastoralne*. Rzeszów 2006.

³⁸ Zob. E. Kasjaniuk, M. Nowacki. *Katechizacja*. EK. T. 8 kol. 1035-1036.

³⁹ Por. T. Styczeń. *Kościół świata Kościołem rodziny*. W: Jan Paweł II. *Familiaris consortio. Tekst i komentarze*. Red. T. Styczeń. Lublin 1987 s. 115-122.

⁴⁰ S. Dziekoński. *Katecheza w przygotowaniu do małżeństwa*. „Sprawy Rodziny” 2003 nr 63-64 s. 129-130.

⁴¹ Zob. *Przygotowanie młodzieży do życia rodzinnego*. WDL 26: 1949 s. 350.

⁴² J. Buxakowski. *Odpowiedzialność za rodzinę*. AK 67:1975 nr 396 z. 1 s. 59-76; J. Bagrowicz. *Katecheza wobec problemów małżeństwa i rodziny*. AK 66:1974 nr 395 z. 3 s. 428-438.

zorganizowanie katechezy w taki sposób, aby dzieci i młodzież pilnie w niej uczestniczyli⁴³.

Należy również zwrócić uwagę na niebezpieczeństwa wynikające ze złego przygotowania kandydatów do małżeństwa. Dotyczy to w szczególności dzieci i młodzieży z rodzin rozbitych i niepełnych. W takiej sytuacji sama katecheza nie wystarczy do pogłębiania postawy religijnej. Należy wówczas zabiegać o życie w stanie łaski uświęcającej, które stanowi o godności i wartości człowieka⁴⁴.

Przygotowanie w grupach religijnych

W przygotowaniu dalszym do życia małżeńskiego i rodzinnego ważną rolę odgrywają grupy religijne⁴⁵. Powinny one powstawać we wspólnotach parafialnych, stanowiąc formę przeciwstawienia się presji zlaicyzowanego świata. Grupa wywodząca się z rodzin katolickich jest jedną z form umacniania postaw ludzkich i chrześcijańskich (PZMR 39). Młodzi, odznaczający się żywą wiarą i zasadami moralnymi, wyniesionymi z rodziny o zdrowej tradycji chrześcijańskiej, mogą podejmować takie wyzwania, jak: spotkania w grupach biblijnych, modlitewnych, adoracjach Najświętszego Sakramentu oraz wykładach i dyskusjach⁴⁶. Warto również zwrócić uwagę na organizację czasu wolnego młodzieży, który można przeznaczyć na wczasorekolekcje, dni skupienia, pielgrzymki i zawody sportowe. Zachęca się również młodzież należącą do grup religijnych do urządzania festiwali piosenki i pieśni religijnej, konkursów wiedzy

⁴³ Por. M. Braun-Gałkowska. *Przygotowanie do małżeństwa*. Cz. I. „W drodze” 7:1979 nr 6 s. 92-104; też. *Przygotowanie do małżeństwa*. Cz. II. „W drodze” 7:1979 nr 7 s. 91-100; też. *Przygotowanie do małżeństwa. Założenia metody lubelskiej*. ZN KUL 24:1981 nr 2/4 s. 61-79.

⁴⁴ Por. A. Skreczko. *Troska Kościoła katolickiego w Polsce o małżeństwo i rodzinę w okresie Wielkiej Nowenny (1957-1966)*. Białystok 2002 s. 400-453; W. Miziołek. *Duszpasterstwo rodzin specjalnej troski*. RT 38-39:1991-1992 z. 6 s. 93-115; S. Pławecki. *Rozwiedzeni żyjący w powtórnych związkach jako problem moralno-duszpasterski*. W: *Nadzieje i zagrożenia współczesnej rodziny* s. 103-133.

⁴⁵ Pierwszą grupą, z którą dziecko się spotyka, jest rodzina. Później wchodzi i przynależy do innych grup: przyjaciół, znajomych, rodziców, krewnych, rówieśników w szkole i poza nią. Następnie może to być grupa oazowa, grupa organizacji społecznych, politycznych, towarzyska, zawodowa oraz własnej rodziny; por. DDR 23.

⁴⁶ Członkowie przynależący do grupy religijnej powinni odróżniać się: 1. wiarą w istnienie Boga i pełne przyjęcie nauki Kościoła; 2. zachowaniem nauki Kościoła na płaszczyźnie wiedzy i przekonań religijnych; 3. realizacją wymaganych przez Kościół wzorów zachowań, które są konsekwencją głoszonych i uznawanych wartości religijnych; 4. uczestnictwem w czynnościach wspólnotowych; 5. relacjami społecznymi pomiędzy członkami grupy na bazie wzajemnej komunikacji i współdziałania. Zob. W. Piwowarski. *Grupa religijna*. EK T. 6 kol. 220-221.

religijnej i wieczorów poezji religijno-patriotycznej (por. DA 12). Istotne jest również miejsce spotkań młodzieży i jego wyposażenie. Wskazane jest, aby znajdowała się w nim m.in. czytelnia prasy i książki katolickiej, wypożyczalnia filmów o treściach religijnych, komputery⁴⁷.

Rówieśnicy i grupy koleżeńskie stanowią dla chłopców i dziewcząt środowisko kształtowania osobowości w inny sposób niż rodzina i szkoła. Okazyjne spotkania, dzielenie się ideałami odpowiadają potrzebom psychicznym i wpływają na rozwój osobowościowy młodzieży. Z uwagi na kryzys pokoleniowy młodzież chętnie naśladuje rówieśników i pośród nich poszukuje wzorców osobowych⁴⁸. Młodzież, spotykając się z rówieśnikami, ma również możliwość wyrażenia tego, czego nauczyła się, uczestnicząc w życiu dorosłych⁴⁹.

Przynależność do grup religijnych, które powstają często spontanicznie, sprzyja wytworzeniu się poczucia silnego związku i solidarności z jej członkami. Młodzież katolicka, stanowiąc część wspólnoty lokalnej, powinna poczuwać się do obowiązku wspomagania swych rówieśników w przygotowaniu do małżeństwa i życia rodzinnego (zob. DDR 23)⁵⁰. Dzięki takim inicjatywom młodzież jest motywowana do realizacji szlachetnych celów, rezygnując z przynależności do grup z marginesu⁵¹.

⁴⁷ S. Tymosz. *Małżeństwo i rodzina w świetle uchwał I Synodu Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*. W: *Małżeństwo i rodzina wobec współczesnych wyzwań* s. 68.

⁴⁸ Por. M. Debesse. *Wiek młodzięczy*. W: *Psychologia dziecka*. Red. tenże. Warszawa 1963 s. 91.

⁴⁹ Zob. F. Znaniecki. *Socjologia wychowania*. Warszawa 1933 s. 106 nn.

⁵⁰ Na prawidłowe kształtowanie osobowości poszczególnych członków grupy mają wpływ trzy rodzaje czynników: 1. osobowość kierującego, który powinien wyróżniać się talentem organizatorskim, posiadać odpowiednie kompetencje, poczucie odpowiedzialności, wrażliwość i wnikliwość wobec powstających sytuacji oraz być aktywnym, towarzyskim i elokwentnym; 2. charakter grupy: wielkość, cele i oczekiwania członków grupy; 3. kontekst sytuacyjny, w którym podejmowane jest przewodzenie grupie, i stan, w którym znajduje się grupa, np. charyzmat przewodnika pielgrzymki w sytuacjach trudnych. J. Makselon. *Jednostka w grupie*. W: *Psychologia dla teologów*. Red. tenże. Kraków 1995 s. 240; por. R. Szewczyk, A. Frączak. *Grupy, ruchy i stowarzyszenia parafialne dla dzieci*. AK 143:2004 nr 573 s. 254-277; R. Kamiński. *Małe grupy religijne a odnowa Kościoła*. HD 1995 nr 4 s. 39.

⁵¹ A. Zwoliński. *Rodzina polska wobec sekt i antyrodzinnnych ideologii*. W: *Rodzina Polska u progu trzeciego tysiąclecia*. Red. W. Majkowski Warszawa 2003 s. 177-207.

4.2.2. Przygotowanie bliższe

Przygotowanie bliższe dotyczy młodzieży szkół ponadgimnazjalnych⁵². Przyjmuje się, że osiągnęła ona już wyższy stopień dojrzałości i posiada predyspozycje do odpowiedzialnego podejścia do zadań małżeńsko-rodziny. Zadaniem tego etapu przygotowania jest: „pogłębić naukę o małżeństwie i rodzinie, uwrażliwić na fałszywe teorie w tych dziedzinach, przysposobić do międzyosobowego życia w małżeństwie i rodzinie, pogłębić życie wspólnotowo-religijne” (DDR 24)⁵³.

Chociaż w przygotowaniu biorą udział różne podmioty i instytucje, to jednak zasadnicze znaczenie mają tu katechezy przedmałżeńskie. Ich celem jest nie tylko informowanie młodzieży o obowiązkach małżonków, ale przede wszystkim przysposobienie do ich realizacji. Powinny one również pobudzać do zgłębiania problematyki płciowości oraz do zapoznania się z tematyką wychowania. Katechizacja narzeczonych ma zapewnić, by sakrament małżeństwa był sprawowany i przeżywany z należytych usposobieniem moralnym i duchowym⁵⁴.

W przygotowaniu bliższym ze względu na zróżnicowany poziom posiadanej wiedzy na temat małżeństwa i rodziny, świadomość religijną młodzieży oraz zaangażowanie w życie Kościoła, przewiduje się trzy formy przygotowania do małżeństwa. Pierwsza forma skierowana jest do młodzieży, która nie podjęła nauki w szkołach średnich. W takiej sytuacji zaleca się prowadzenie w parafii (trzyletniej) katechezy pozaszkolnej (TIE 12)⁵⁵. Druga forma to prowadzenie katechezy

⁵² *Instrukcja episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* zaleca, aby przygotowanie to obejmowało młodzież po 17. roku życia (TIE 12). Od roku szkolnego 1999/2000 dzieci w wieku 7-13 lat uczęszczają do szkoły podstawowej, w której nauka trwa sześć lat. Od września 1999 uczniowie klas I-VI dotychczasowych szkół podstawowych stali się uczniami odpowiednich klas sześciolletniej szkoły podstawowej, natomiast uczniowie klas VII szkół podstawowych stali się uczniami klas pierwszych trzyletnich gimnazjów. Wszyscy absolwenci sześciolletniej szkoły podstawowej kontynuują naukę w trzyletnim gimnazjum (Dz. U. z 1999 r., nr 12, poz. 96). Zmiany te spowodowały, że przygotowanie bliższe obejmuje już młodzież ponadgimnazjalną.

⁵³ J. Ratzinger. *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*. Tłum. Z. Włodkowska. Kraków 1994 s. 259.

⁵⁴ Papieska Rada do spraw Rodziny zwraca szczególną uwagę na problem wspólnego zamieszkiwania narzeczonych przed ślubem. Przypomina, że: „problem wspólnego zamieszkiwania pozbawia przysięgę małżeńską jej głębokiego znaczenia i niszczy piękno czasu oczekiwania”; zob. *Instrukcja* 24; zob. także: PSM 17.

⁵⁵ Spotkania odbywają się w małych grupach (maksymalnie piętnaście osób). Mogą one być prowadzone metodą warsztatową (ćwiczenia, dyskusje, metody aktywizujące). E. Porada. *Jak pomóc rodzinie? Przygotowanie do małżeństwa*. W: *Zagrożenia rodziny w aspekcie pastoralno-społecznym*. Red. I. Celary, G. Polok. Katowice 2008 s. 55.

przedmałżeńskiej w klasie maturalnej. Trzecią formę stanowi roczne studium przedmałżeńskie prowadzone przez duszpasterzy akademickich. W realizacji tematyki przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego, zaleca się łączenie trzech elementów: wspólnotowo-liturgicznego, konferencyjnego i dialogowego. Taka forma prowadzenia katechez umożliwi przygotowującym się do małżeństwa otrzymanie odpowiedzi na pojawiające się wątpliwości. Zakończenie katechizacji przedmałżeńskiej odbywa się w formie sprawdzenia wiadomości, uczestnictwa w Eucharystii oraz wręczenia świadectw jej ukończenia⁵⁶.

Roczna katechizacja przedmałżeńska

Roczną katechizację przedmałżeńską należy prowadzić dwutorowo, w ramach katechizacji szkolnej oraz rocznej katechizacji przedmałżeńskiej w parafii (por. DDR 25). W parafiach, które liczą ponad trzy tysiące wiernych, spotkania odbywają się każdego roku, zaś w mniejszych co dwa lata⁵⁷. Parafialna katechizacja przedmałżeńska obejmuje przynajmniej dwadzieścia pięć spotkań⁵⁸.

W celu zwiększenia efektywności katechezy przedmałżeńskiej wskazane jest powołanie w parafii zespołu pastoralnego, składającego się z duszpasterza, doradcy życia rodzinnego, przedstawiciela ruchów małżeńskich, rodzinnych i Stowarzyszenia Rodzin Katolickich⁵⁹. Sposoby i formy przeprowadzania spotkań oraz program

⁵⁶ Por. S. Mielimąka. *Bliższe przygotowanie do małżeństwa*. W: PD 1993/94 s. 472-473.

⁵⁷ Wskazane byłoby, by w jedną niedzielę (dwa tygodnie przed rozpoczęciem katechez przedmałżeńskich) duszpasterz wygłosił kazanie o konieczności przygotowania młodzieży do udanego życia małżeńskiego i rodzinnego. Należy również wyjaśnić, że katechezy skierowane są nie tylko do tych, którzy zamierzają zawrzeć sakramentalny związek małżeński, ale dla całej młodzieży ponadgimnazjalnej w parafii.

⁵⁸ Prowadzący katechizację przedmałżeńską mogą korzystać z następujących pomocy: 1. Komisja Episkopatu Polski do spraw Wychowania Katolickiego. *Przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego. Wychowanie seksualne*. Sandomierz 1997; 2. *Przygotowanie do małżeństwa*. „Przyszłość ludzkości idzie przez rodzinę”. Red. W. Szewczyk. Tarnów 2002; 3. *Duszpasterstwo Rodzin Archidiecezji Warszawskiej. Katechezy dla narzeczonych*. Warszawa 2002; 4. *Przygotowanie bliższe do małżeństwa*. Red. M. Wandrasz. Katowice 2004; 5. *Cykl 25 katechez przedmałżeńskich*. Red. J. Buxakowski. Pelplin 2004; 6. M. Braun-Gałkowska. *Zaprosili także Jezusa. Konferencje przedmałżeńskie*. Lublin 2009; *Katechezy dla narzeczonych*. Red. J. Sereda, M. Czubak. Siedlce 2011.

⁵⁹ Duszpasterze winni zatroszczyć się, aby były to osoby, które posiadają wysokie kwalifikacje moralne i merytoryczne oraz na różne sposoby angażują się w duszpasterstwo rodzin. Powinny one pomagać przygotowującym się do małżeństwa, m.in. przez udział w katechezie przedmałżeńskiej, inspirowanie do uczestnictwa w spotkaniach, rozbudzanie zainteresowań problematyką prorodzinną. FC 72; por. A. Szanecka. *Recepta na udane małżeństwo? „W drodze” 2:2003 s. 87-95.*

katechizacji przedmałżeńskiej winny być dostosowane do miejscowych warunków (DDR 25)⁶⁰.

Celem katechez przedmałżeńskich jest przede wszystkim przygotowanie kandydatów do życia małżeńskiego i rodzinnego. Podczas głoszenia katechez winny być podejmowane następujące kwestie: godność osoby ludzkiej, wartość płci i płodności, dorastanie do miłości, samowychowanie, wstyd i otwartość wobec czystości przedmałżeńskiej, kształtowanie relacji z innymi, życzliwości i otwartości⁶¹. Katechezy winny ukierunkowywać również na zagadnienia dotyczące dorastania do małżeństwa, męskości i kobiecości, trwałości związku małżeńskiego, odpowiedzialnego rodzicielstwa, naturalnych metod planowania rodziny oraz miłości rodzicielskiej⁶². Zaleca się, aby w programie rocznej katechezy przedmałżeńskiej znalazły się zagadnienia z teologii małżeństwa i rodziny oraz ich zagrożeń i obrony. Oprócz tego wskazane jest, by prowadzący katechezy przedmałżeńskie omawiali możliwości organizowania się w stowarzyszenia i uczestniczenia w grupach o pogłębionej formacji⁶³.

Katechezy przedmałżeńskie powinny kształtować w młodzieży uczestniczącej w nich chrześcijański pogląd na życie ludzkie i uzdalniać do współpracy z łaską Bożą⁶⁴. Szczególną uwagę trzeba zwracać na wyrobienie charakteru, wrażliwość moralną, pracę samowychowawczą oraz zdolność do ofiary⁶⁵. Na tym etapie przygotowania

⁶⁰ Na terenie archidiecezji katowickiej obok doradców życia rodzinnego działają animatorzy życia bliższego, którzy dbają o odpowiednie przygotowanie młodzieży do życia małżeńskiego. E. Porada. *Jak pomóc rodzinie? Przygotowanie do małżeństwa*. W: *Zagrożenia rodziny w aspekcie pastoralno-społecznym* s. 54; zob. S. Stefanek. *Specyfika ewangelizacji w środowisku rodzinnym*. W: *Ewangelizacja odpowiedzią Kościoła w Polsce na wyzwania współczesności* s. 126-127.

⁶¹ R. Szewczyk. *Katecheza przedmałżeńska według ustawodawstwa Kościoła katolickiego*. W: *Edukacja i formacja religijna współczesnej młodzieży. Problemy i wyzwania*. Red. P. Duksa. Olsztyn 2008 s. 66.

⁶² Tamże.

⁶³ M. Fiałkowski. *Formacja chrześcijańska katolików świeckich w świetle nauczania Kościoła współczesnego*. Lublin 2010 s. 109-179.

⁶⁴ Zob. Bieleń. *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce* s. 250-263; U. Dudziak. *Postawy wobec wychowania seksualnego a hierarchia wartości nauczycieli*. Lublin 2009.

⁶⁵ Propozycją dla młodzieży uczestniczącej w katechezach przedmałżeńskich może być „kalendarz samowychowawczy”, ułatwiający rozwiązywanie problemów życiowych dorastającej młodzieży. Dotyczy on pracy nad sobą każdego dnia przez odnotowywanie postępów w tabeli w odniesieniu do 1) Boga, m.in.: modlitwa poranna, modlitwa wieczorna, Msza św., Komunia św., nawiedzenie Najświętszego Sakramentu, cząstka różańca, czytanie lub rozmyślanie; 2) bliźniego, m.in.: szacunek wobec rodziców, uprzejmość i zgoda, dobre uczynki, np. pomoc bliźniemu; 3) ja, m.in.: moja wada główna, panowanie nad nastrojami, ofiara, umartwienie się dla Jezusa Chrystusa, pracowitość. W. Pluta. *Katecheza przedmałżeńska*. AK 51:1959 T. 58 s. 332.

przedmałżeńskiego istotną rolę spełnia informacja i formacja kandydatów do życia małżeńskiego i rodzinnego⁶⁶.

W ramach rocznej katechezy przedmałżeńskiej należy organizować dla uczestników rekolekcje w okresie Wielkiego Postu i na zakończenie roku katechetycznego oraz zwracać uwagę na działania zmierzające do zintegrowania młodzieży z parafią. Dlatego w końcowej fazie rocznej katechizacji przedślubnej należy skupić się na problemach parafii, wspólnotach małżeńskich i rodzinnych oraz poradnictwie małżeńsko-rodzinnym⁶⁷.

Inną formą przygotowania młodzieży do małżeństwa i życia rodzinnego jest katechizacja przedmałżeńska prowadzona w klasie maturalnej szkoły średniej. Jeśli uczęszczający na nią otrzyma od duszpasterza świadectwo potwierdzające takie przygotowanie, zwolniony jest z katechezy przedmałżeńskiej objętej przygotowaniem dalszym (TIE 17).

Katechezy przedmałżeńskie prowadzi również duszpasterstwo akademickie podczas rocznego studium przedmałżeńskiego. Prowadzone są one według programu wypracowanego przez Radę Episkopatu do spraw Rodziny i duszpasterstwo akademickie⁶⁸. Sposób i formy jego prowadzenia należy dostosować do miejscowych wymogów i okoliczności. Główne zadanie w zakresie przygotowania przypada

⁶⁶ Prowadzący katechezy przedmałżeńskie winni zwrócić uwagę, aby 1) słuchacze wyczuwali, że głoszącym katechezy chodzi naprawdę o rzeczy doniosłej wagi; 2) naturalna uprzejmość i życzliwość przemawiających zdobywała serca słuchaczy dla głoszonej prawdy; 3) katechezy przedmałżeńskie spełniały postulat pogłębienia; 4) z zasady nie powinien wygłaszać tych nauk zupełnie młody kapłan, właściwsze byłoby zatem oddelegowanie kapłana z większym doświadczeniem duszpasterskim; warto przy tym zwrócić uwagę, że starszy kapłan ma tę wyższość, którą z reguły powinien mieć nauczyciel nad uczniami; 5) nauczanie przedmałżeńskie winno uwzględniać poziom intelektualny narzeczonych. W większych parafiach należałoby prowadzić takie katechezy indywidualnie lub w mniejszych grupach albo w grupach z uwzględnieniem poziomu wykształcenia. Zob. W. Pluta. *Katecheza przedślubna*. AK 50:1958 T. 56 s. 98-100.

⁶⁷ Zob. Cz. Drajek. *Małżeństwo we wspólnocie Kościoła*. W: *Miłość, małżeństwo, rodzina*. Red. F. Adamski. Kraków 1985 s. 72-120.

⁶⁸ Dobro rodziny wymaga, aby przy wyższych uczelniach powstawały instytuty rodzin, które prowadziłyby skoordynowane prace badawcze na rzecz pomocy małżonkom, rodzicom i wychowawcom. Postulat ten odnosi się w sposób szczególny do uczelni katolickich, w tym także do seminariów duchownych, które powinny przygotowywać przyszłych kapłanów do pracy w duszpasterstwie rodzin. Oczekuje się także, iż będą powstawać zespoły naukowców, złożone z teologów, filozofów i humanistów. Przedstawiciele dyscyplin naukowych, takich jak: biblistyka, teologia moralna, antropologia chrześcijańska, prawo świeckie i kanoniczne, katechetyka, homiletyka, psychologia, socjologia i pedagogika, winni skonkretyzować propozycje pomocy rodzinom. Przez podjęcie odpowiednich badań, wydawane publikacje, mogłyby wnieść ożywienie w dzieło odnowy i umocnienia rodziny. K. Żarnowiecki. *Zadania duszpasterstwa akademickiego w kształtowaniu świadomości religijnej młodej inteligencji*. AK 50:1958 nr 298 z. 22 s. 252-253.

duszpasterzowi akademickiemu, jego pomysłowości i roztropności. Podczas realizacji przygotowania zaleca się zapraszanie do pomocy kapłanów oraz katolików świeckich posiadających misję kanoniczną ordynariusza miejsca. Osoby te winny mieć przygotowanie do prowadzenia konferencji, a także wykazywać się umiejętnością oddziaływania formacyjnego swoim świadectwem wiary (TIE 16). Spotkania katechizacji przedmałżeńskiej winny kończyć się Mszą św., wspólną Komunią św. oraz wręczeniem świadectw dla poszczególnych grup⁶⁹.

Skrócona katechizacja

Osoby, które z różnych powodów nie uczestniczyły w katechezie przedmałżeńskiej, zobligowane są do wzięcia udziału w skróconej katechezie. *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin* dopuszcza ją w sytuacjach wyjątkowych, np. łączenie pracy z nauką, duża odległość dojazdów do szkoły lub pracy, brak możliwości uczestnictwa w przygotowaniu przedmałżeńskim w rodzinnej parafii lub duszpasterstwie akademickim. Skrócona forma przygotowania bliższego to przynajmniej dziesięć spotkań wyrównawczych, które przeprowadza się w parafii, w dekanalnym lub rejonowym ośrodku duszpasterstwa rodzin⁷⁰.

4.2.3. Przygotowanie bezpośrednie

Przygotowanie bezpośrednie zwane przedślubnym odbywa się w okresie poprzedzającym ślub. Według dotychczasowej praktyki rozpoczynało się ono z chwilą, gdy narzeczeni zgłosili u proboszcza zamiar zawarcia małżeństwa. Obejmuje ono spotkanie z duszpasterzem w kancelarii parafialnej, katechezy przedślubne, dzień skupienia dla narzeczonych, spotkania w parafialnej poradni życia rodzinnego, spowiedź przedślubną oraz rozmowę z duszpasterzem sprawdzającą wiedzę religijną

⁶⁹ Zob. A. Przybecki. *Urzeczywistnianie się Kościoła w środowisku akademickim*. Poznań 1986 s. 29-49.

⁷⁰ Szczegółowy program katechez przedmałżeńskich opracowuje Rada Episkopatu Polski do spraw Rodziny we współpracy z Komisją Wychowania i przekazuje do dyspozycji biskupów diecezjalnych. DDR 26; M. Przykucki. *Aktualne problemy duszpasterstwa rodzin*. W: PD 1989/90 s. 24.

narzeczonych (DDR 27). Jest to czas poznania istoty sakramentu małżeństwa, zadań małżonków chrześcijańskich oraz znaczenia liturgii sakramentu małżeństwa⁷¹. Rozpoczęcie przygotowania przedślubnego powinno nastąpić nie później niż trzy miesiące przed ustalonym terminem ślubu⁷². Na tym etapie narzeczeni powinni być pouczeni na temat małżeństwa, jego przymiotów, celów, uprawnień i obowiązków. Celem przygotowania bezpośredniego jest zrozumienie sensu obrzędu sakramentu małżeństwa, a także uświadomienie przez narzeczonych, że łaska sakramentu nie jest chwilowa, lecz będzie przenikać ich związek małżeński przez cały czas jego trwania⁷³.

Zaręczyny

Według nauczania Kościoła zaręczyny, a następnie zgłoszenie się do proboszcza z zamiarem zawarcia sakramentu małżeństwa rozpoczynają okres narzeczeństwa. Zaręczyny powinny odbywać się przynajmniej sześć miesięcy przed planowanym zawarciem małżeństwa (TIE 32, por. FC 66)⁷⁴. Dzięki nim narzeczeni zyskują czas na lepsze poznanie siebie i swoich rodzin. Są również sposobnością do omówienia planów dotyczących różnych aspektów życia małżeńskiego i rodzinnego (LP 136)⁷⁵ oraz czasem rozpoznawania zdolności do zawarcia małżeństwa, braku przeszkód, zwłaszcza zrywających. Czas ten ma być pomocny narzeczonym w przygotowaniu się do świadomego zawarcia małżeństwa i podjęcia zadań małżeńsko-rodzinnych (TIE 34)⁷⁶.

⁷¹ W wielu diecezjach dodatkowo organizowane są 3-dniowe rekolekcje zamknięte w ramach przygotowania bezpośredniego. Narzeczeni udają się do domów rekolekcyjnych, aby przygotować się do przyjęcia sakramentu małżeństwa. Taka forma przygotowania podejmowana jest przez narzeczonych w celu pogłębienia duchowości małżeńskiej, może mieć również wpływ na zaangażowanie przyszłych małżonków w życie parafialne.

⁷² Papieska Rada do spraw Rodziny wskazuje, aby czas przygotowania bezpośredniego do sakramentu małżeństwa nie był krótszy od sześciu miesięcy. W sytuacji, gdy narzeczeni nie mieli żadnego konkretnego kontaktu z Kościołem, zaleca się, aby przygotowanie nie było krótsze niż dziewięć miesięcy. *Instrukcja* 33; P. Petryk. *Przygotowanie bezpośrednie do małżeństwa a oczekiwania nupturientów*. RT 43:1996 z. 6 s. 140.

⁷³ E. Materski. *Przygotowanie do miłości małżeńskiej*. W: *Przygotowanie do życia w małżeństwie i rodzinie*. Sandomierz 1997 s. 137-144.

⁷⁴ Należy zauważyć, że zaręczyny nie pociągają za sobą skutków prawnych, ale wiążą narzeczonych w sumieniu. Umowa zaręczynowa nie obliguje bezwzględnie do zawarcia małżeństwa. Narzeczeni zobowiązani są natomiast moralnie do lojalności i szacunku. Możliwe jest też dochodzenie wynagrodzenia za szkody, wydatki materialne, powstałe z racji zamierzonego małżeństwa, ale niedoszłego do skutku. Zob. KPK, kan. 1062 § 2; TIE 34.

⁷⁵ A. Dzióba. *Narzeczeni wobec ludzkiej płodności. Studium pastoralne*. Rzeszów 2009.

⁷⁶ A. Bławat. *Zaręczyny*. SMR s. 496-497.

Zaręczyny chrześcijańskie stanowią szczególne wydarzenie dla rodzin obojga stron (DDR 28). Powinny mieć oprawę obrzędu religijnego i wspólnej modlitwy (zob. KPK, kan. 1062). Obrzędowi zaręczyn może przewodniczyć jeden z rodziców. Jeśli obecny jest kapłan, to wskazane jest, by pełnił on funkcję szafarza⁷⁷. Zaręczyny powodują, że narzeczeni czują się moralnie zobowiązani danym sobie przyrzeczeniem. Mają one mobilizować narzeczonych, by odnosili się do siebie z szacunkiem i poszanowaniem intymności każdego z nich i niekorzystania z uprawnień, które z prawa Bożego przysługują tylko małżonkom (TIE 30). Obrzęd ten nie może być traktowany jako zawarcie małżeństwa⁷⁸.

Spotkanie narzeczonych z duszpasterzem w kancelarii parafialnej

Spotkanie duszpasterza z narzeczonymi ma za zadanie potwierdzenie ich tożsamości i stanu wolnego oraz dobrowolności decyzji zawarcia małżeństwa. Do stwierdzenia tożsamości narzeczonych wystarczy dowód osobisty (TIE 96). Oprócz tego narzeczeni mają obowiązek skompletować i przedstawić niezbędne dokumenty do ważnego zawarcia małżeństwa, którymi są: metryka chrztu (zob. KPK, kan. 1065 § 1, DIE 44)⁷⁹, świadectwo ukończenia katechizacji na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej, świadectwo ukończenia katechizacji przedmałżeńskiej (TIE 15), a w przypadku jego braku duszpasterz może poprosić o uzupełnienie przygotowania (IEMRP, cz. IV, nr 5b).

⁷⁷ Obrzęd zaręczyn może przebiegać według następującego porządku: obrzędy wstępne, czytanie słowa Bożego, psalm responsoryjny, prośby, modlitwa błogosławieństwa (podczas której narzeczeni mogą zgodnie z miejscowym zwyczajem np. podpisać dokument albo przekazać sobie pierścionki lub inne dary, wyrazić przyrzeczenie małżeńskie), modlitwa błogosławieństwa oraz zakończenie obrzędu. Zob. Wysocki. *Rytuał rodzinny* s. 531-532.

⁷⁸ Teologia moralna zwraca uwagę na jeszcze inny aspekt narzeczeństwa, które poprzedza czas małżeństwa i czas pożycia małżeńskiego. Czas narzeczeństwa należy przeżywać w czystości i wstrzeźliwości. A. Quilici. *Narzeczeństwo*. Tłum. S. Filipowicz. Warszawa 2009 s. 27.

⁷⁸ C. Rocchetta. *Narzeczeństwo: natura sakramentalna w zarodku*. W: C. Menghini, P. Righero. *Korzenie miłości. Duchowość narzeczonych i modlitwa we dwoje*. Kraków 2002 s. 117.

⁷⁹ Metryka chrztu powinna być przedstawiona duszpasterzowi przygotowującemu narzeczonych do sakramentu małżeństwa nie później niż sześć miesięcy od daty jej wystawienia. Zawierać powinna adnotacje, które zostały sporządzone w księdze urodzonych i ochrzczonych: przyjęcie bierzmowania, zawarcie małżeństwa sakramentalnego, przyjęcie święceń, złożenie profesji wieczystej w instytucie zakonnym, adopcję, zmianę obrządku, udzielenie dyspensy papieskiej od małżeństwa niedopełnionego, orzeczenie nieważności małżeństwa, ewentualnie zakaz wstępowania w związki małżeńskie w wypadku orzeczenia niezdolności fizycznej lub psychicznej. KPK, kan. 535 § 2; J. Janicki, E. Sztafrowski, A. Zuberbier. *Małżeństwo*. W: *Słownik teologiczny*. Red. A. Zuberbier. Wyd. II. Katowice 1998 s. 275.

W ramach bezpośredniego przygotowania do zawarcia małżeństwa narzeczeni mogą poprosić o możliwość przyjęcia sakramentu bierzmowania. Jeśli któryś z kandydatów nie przystąpił do bierzmowania, duszpasterz zobowiązany jest wskazać mu możliwość jego przyjęcia (por. KPK, kan. 1065 § 1, DDR 29). W takiej sytuacji kapłan powinien zatroszczyć się, aby kandydaci do bierzmowania uzyskali odpowiednią formację. Powinien on zrobić wszystko, aby proszący o bierzmowanie mógł odpowiedzialnie przyjąć ten sakrament (SPMR 100; por. KPK, kan. 1065 § 1).

Podczas spotkania narzeczonych z duszpasterzem w kancelarii parafialnej narzeczeni mają obowiązek przedłożyć zaświadczenie z urzędu stanu cywilnego⁸⁰, które sporządzane jest w trzech egzemplarzach przez kierownika tegoż urzędu⁸¹. Stwierdza się w nim brak przeszkód wynikających z prawa polskiego do zawarcia małżeństwa (IKDMK, cz. 2, nr 12)⁸².

Osoby, które otrzymały stwierdzenie nieważności małżeństwa prawomocnym wyrokiem sądu kościelnego, pragnące zawrzeć sakrament małżeństwa, winny przedłożyć wyrok lub dekret trybunału kościelnego II lub III instancji, stwierdzający nieważność poprzedniego małżeństwa (KPK, kan. 1686-1688; TIE 53). W przypadku dyspensy papieskiej od małżeństwa ważnego, ale niedopełnionego, nupturienti mają obowiązek przedłożyć zawiadomienie o reskrypcie papieskim, udzielającym dyspensy od małżeństwa niedopełnionego (KPK, kan. 1706). Reskrypt należy przedstawić proboszczowi, natomiast w księdze chrztu, księdze małżeńskiej oraz metryce chrztu należy umieścić stosowną adnotację (KPK, kan. 1706; TIE 54). W przypadku wdowy

⁸⁰ Według konkordatu z 1998 r. Kościół i państwo kierują się różnymi porządkami prawnymi. Oba podmioty prawne we właściwy sobie sposób definiują instytucję małżeństwa. Związek małżeński zawarty wobec prawa świeckiego nie jest zdarzeniem prawnym wobec prawa kanonicznego, jak również związek kanoniczny nie stanowi takiego zdarzenia w obszarze prawa świeckiego. Dlatego ustalenia konkordatowe pozwalają ujednoczyć wymagania stawiane kandydatom do małżeństwa, których wypełnienie spowoduje powstanie małżeństwa uznanego za takie przez oba porządki prawne. Zob. B. Glinkowski. *Małżeństwo konkordatowe. Prawo Kościoła na co dzień*. Poznań 2002 s. 13.

⁸¹ Zaświadczenie kierownika urzędu stanu cywilnego ważne jest przez trzy miesiące od dnia jego wydania. Nie można dopełnić formalności związanych z zawarciem małżeństwa w kancelarii parafialnej, jeśli nie będzie przedstawione ważne zaświadczenie kierownika urzędu stanu cywilnego. Tamże s. 45.

⁸² Duszpasterz ma również obowiązek zapoznania narzeczonych z normami *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* o treści przepisów prawa polskiego, dotyczących zawarcia związku i jego następstw. KRiO, art. 1, 8, 23. Bezpośrednio przed celebrowaniem „małżeństwa konkordatowego” narzeczeni w obecności swoich świadków oraz duchownego, który będzie asystował przy zawarciu przez nich małżeństwa, potwierdzają wolę co do wywarcia skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego, składając podpisy w odpowiednim miejscu *Zaświadczenia o zawarciu małżeństwa* we wszystkich trzech egzemplarzach. To samo czynią świadkowie. Duchowny swój podpis składa dopiero po zawarciu małżeństwa przez nupturientów. Zob. tamże s. 40.

lub wdowca konieczne jest przedstawienie dokumentu śmierci współmałżonka oraz dekretu wdowieństwa wydanego przez biskupa diecezjalnego na podstawie przeprowadzonego dochodzenia (KPK, kan. 1707 § 1-2; por. TIE 55).

Następnym etapem jest przeprowadzenie badania kanonicznego w kancelarii parafialnej. Należy ono do obowiązków proboszcza parafii⁸³, chociaż w przypadku zaistnienia słusznej przyczyny proboszcz może zlecić kanoniczne badanie nupturientów innemu kapłanowi, np. wikariuszowi parafii. Badanie kanoniczne polega na wypełnieniu protokołu przez odnotowanie odpowiedzi uzyskanych podczas przeprowadzanej rozmowy osobno z każdą ze stron.

Badanie kanoniczne ma na uwadze wyeliminowanie przeszkód małżeńskich oraz wad zgody małżeńskiej. Przeszkodą do ważnego zawarcia małżeństwa są: wiek, niemoc płciowa, węzeł małżeński, różna religia, święcenia, śluby, uprowadzenie, występki (małżonkobójstwo), pokrewieństwo, powinowactwo, przyzwoitość publiczna oraz pokrewieństwo prawne. Od niektórych przeszkód można uzyskać dyspensę, ale nie ma dyspensy od przeszkód pochodzących z prawa Bożego⁸⁴.

W ustawodawstwie kościelnym określa się również tytuły nieważności małżeństwa. Należą do nich: brak dostatecznego używania rozumu, poważny brak rozeznania oceniającego, co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich, psychiczna

⁸³ Papież Paweł VI kierował do kapłanów apel, aby „z wszelką gorliwością i niezwłocznie oddali się dziełu zabezpieczenia małżeństwa” i zadanie to uważali „za najważniejsze dzieło i obowiązek nałożony” na nich (HV 30). Wydana w 1969 r. PIE, zobowiązuje duszpasterzy parafii, aby przygotowanie do małżeństwa zaliczyli do stałych form zwyczajnego duszpasterstwa. Zaś *Kodeks prawa kanonicznego* nakłada na duszpasterzy obowiązek szczególnej troski o to, aby narzeczonym i małżonkom była świadczona odpowiednia pomoc. Określa on również przedmiot i formy przygotowania do małżeństwa. Obowiązek szczególnej troski polega na tym, że duszpasterze nie tylko sami bezpośrednio przygotowują narzeczonych, ale czuwają także nad tym, „aby własna wspólnota świadczyła pomoc młodym” (KPK, kan. 1063, 1072). Cięży więc na nich prawny obowiązek nie tylko inspirowania i ożywienia tej działalności, ale także jej koordynowania. Wprawdzie *Kodeks* nie ustala sankcji karnych za zaniedbywanie tego obowiązku duszpasterskiego, lecz ordynariusz zawsze może skorzystać z władzy związanej z jego urzędem, by wymóc realizację wspomnianych zadań. J. Buxakowski. *Wprowadzenie do teologii duszpasterstwa rodzin*. Pelplin 1999 s. 367.

⁸⁴ Od przeszkód pochodzących z prawa Bożego nie można uzyskać dyspensy bądź też nie zwykło się jej udzielać. Nieważnie usiłują zawrzeć małżeństwo ci, którzy otrzymali święcenia (KPK, kan. 1087). Obowiązek celibatu obejmuje tych, którzy przyjęli święcenia diakonatu, prezbiteratu i biskupstwa. Przeszkodą objęty jest również diakon żonaty. Gdy zostanie wdowcem, nie może zawrzeć ponownego małżeństwa. Nieważnie również usiłują zawrzeć małżeństwo osoby, które są związane wieczystym ślubem publicznym czystości w instytucie zakonnym (KPK, kan. 1088). Nie zezwala się również na małżeństwo, jeśli strony są spokrewnione w jakimś stopniu linii prostej lub w drugim stopniu linii bocznej (KPK, kan. 1091 § 4). Zob. J. Gręźlikowski. *Przed nami małżeństwo*. Włocławek 2002 s. 108-123; W. Góralski. *Kościelne prawo małżeńskie*. Wyd. II poprawione i uzupełnione. Warszawa 2006 s. 115-151.

niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, brak wystarczającej wiedzy o małżeństwie, błąd co do osoby lub co do przymiotu osoby, podstępne wprowadzenie w błąd, błąd co do jedności i nierozzerwalności lub godności sakramentalnej małżeństwa, symulacja zgody małżeńskiej, małżeństwo zawarte pod warunkiem, przymusem lub bojaźnią oraz brak formy kanonicznej⁸⁵.

Niezdolne do zawarcia małżeństwa są osoby pozbawione wystarczającego używania rozumu, niezbędnego do aktualnego poczytalnego działania, koniecznego do ważnego wyrażenia zgody małżeńskiej (KPK, kan. 1095 § 1). Problemem jest ustalenie, w jakim stopniu choroba umysłowa występowała w chwili zawierania małżeństwa, powodując, że osoba nie miała wystarczającego używania rozumu. Nie chodzi tu o pełne używanie rozumu, lecz wiąże się to z niemożliwością podjęcia wiążącej zgody małżeńskiej. Brak wystarczającego używania rozumu w momencie zawierania małżeństwa może być spowodowany np. chorobą psychiczną, jak również upojeniem alkoholowym, zażyciem środków odurzających czy stanem hipnozy.

Tytułem nieważności małżeństwa może być brak rozeznania oceniającego, co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich oraz przymiotów małżeństwa (KPK, kan. 1095 § 2). Osoby takie posiadają wystarczające używanie rozumu, dotknięte są jednak poważnym brakiem rozeznania oceniającego. Brakuje u nich świadomości refleksyjnej nad prawami i obowiązkami małżeńskimi, które są przekazywane i przyjmowane. Może być ono spowodowane deformacją reakcji afektywnych przez pożycie z inną osobą przed ślubem, używaniem leków psychotropowych dla usunięcia lęku, schizofrenią lub przejawami paranoi oraz zatruciem alkoholowym⁸⁶.

Nie mogą być dopuszczone do zawarcia małżeństwa osoby, gdy jest pewność, że nie są zdolne psychicznie do wypełnienia podstawowych obowiązków małżeńskich (KPK, kan. 1095 § 3). Niezdolność ta wynika z przyczyn natury psychicznej, rozumiana jako niemożność realizowania obowiązków nie tylko moralnych, ale ściśle prawnych. Należą do nich m.in.: budowanie wspólnoty życia małżeńskiego, wierności małżeńskiej, pożycia intymnego otwartego na potomstwo, obdarowywanie się miłością

⁸⁵ Zob. Gręźlikowski. *Przed nami małżeństwo* s. 123-156; Góralski. *Kościelne prawo małżeńskie* s. 155-225.

⁸⁶ Góralski. *Kościelne prawo małżeńskie* s. 168.

ukierunkowaną na zrodzenie i wychowanie dzieci, utrzymania wyłącznej i nierozdzielnej wspólnoty życia małżeńskiego. Przyczynami braku niezdolności do wypełniania istotnych obowiązków są m.in. choroby psychiczne (psychozy) oraz zaburzenia psychiczne, takie jak nerwice i patologie osobowościowe. W sferze psychoseksualnej należy wymienić m.in. nimfomanię, satyryzm, homoseksualizm, transseksualizm⁸⁷. Tego rodzaju niedojrzałość uniemożliwia nawiązanie relacji międzyosobowej w małżeństwie. Jest to przeszkoda do stworzenia wspólnoty małżeńskiej⁸⁸.

Nieważność zgody małżeńskiej powoduje również brak wystarczającej wiedzy o małżeństwie. Do zaistnienia zgody małżeńskiej konieczne jest, aby strony wiedziały, że małżeństwo jest trwałym związkiem mężczyzny i kobiety, powołanym do zrodzenia i wychowania potomstwa (KPK, kan. 1096 § 1).

Przy zawieraniu małżeństwa błąd może dotyczyć bezpośrednio osoby lub jej przymiotów albo istoty małżeństwa lub jego przymiotów. Błąd może poprzedzić umowę małżeńską, wpływając na jej zawarcie lub nie wywierając nań wpływu. Błąd co do osoby powoduje nieważność małżeństwa (KPK, kan. 1097 § 1). Ma on miejsce, gdy ktoś zamierza zawrzeć małżeństwo z określoną osobą, błędnie sądząc, że z nią zawiera małżeństwo. Jednak osoba ta jest nieobecna, a małżeństwo zawiera on z inną osobą, podającą się za tamtą. Natomiast błąd co do przymiotu osoby, chociaż był przyczyną zawarcia małżeństwa, nie powoduje nieważności małżeństwa, chyba że przymiot ten był bezpośrednio zamierzony (KPK, kan. 1097 § 2)⁸⁹.

Małżeństwo zawarte przez podstępne wprowadzenie w błąd dotyczy przymiotu drugiej strony, który może poważnie zakłócić wspólnotę życia małżeńskiego, powoduje jego nieważność (KPK, kan. 1098). Wśród przymiotów mogących zakłócić wspólnotę

⁸⁷ U osób dotkniętych tego rodzaju anomaliami mogą pojawić się: sadyzm, masochizm, fetyszyzm. Seksuolodzy wymieniają jeszcze narcyzm, ekshibicjonizm, oglądactwo, saliromania, zoofilia, pedofilia, gerontofilia oraz nekrofilia.

⁸⁸ Wskazuje się tutaj następujące schorzenia: alkoholizm chroniczny, syndrom borderline, zaburzenia w sferze psychoseksualnej, epilepsja, nerwica lekowa, nerwica obsesyjna, fobia obsesyjna, oligofrenia, homoseksualizm, paranoja, osobowość socjopatyczna, szok emocyjny, psychoza maniakalno-depresyjna, schizofrenia. Zob. P. Bianchi. *Seminario su la incapacità di assumere gli obblighi essenziali del matrimonio (can. 1095, 3)*. Roma 2000 s. 1-37.

⁸⁹ Mogą to być przymioty fizyczne, moralne, prawne, religijne lub społeczne, dotyczące np. wieku, wykształcenia, obyczajów, zawodu, stanu majątkowego czy nałogów.

życia małżeńskiego są np.: ukrycie niepłodności, nieuleczalnej choroby, popełnionego wcześniej przestępstwa, stylu życia nie do utrzymania w małżeństwie, dziecko z inną osobą czy poważny nałóg.

Przeszkodą zgody małżeńskiej może być również błąd co do jedności i nierozzerwalności albo sakramentalnej godności małżeństwa. Zawierający małżeństwo może pozornie wyrażać zgodę małżeńską, podczas gdy w rzeczywistości ją wyklucza (KPK, kan. 1100). Można wtedy mówić, że nupturient symuluje zawarcie umowy małżeńskiej. Tego rodzaju sąd, nie narusza zgody małżeńskiej, chyba że determinuje wolę (KPK, kan. 1099). Nie ma on wpływu na podjęcie decyzji. Zgoda, chociaż prawnie jest nieskuteczna, jednak istnieje i może trwać nadal. Może również stanowić podstawę do uważnienia małżeństwa. Powodem takiego podejścia może być np. wychowanie w ateizmie, zetknięcie się z rozwodem w rodzinie, mentalność prorozwodowa, negatywne nastawienie do nauki Kościoła katolickiego. Może ono wyrobić pogląd u osoby zawierającej małżeństwo, że jest ono rozwiązalne.

Jeśli jedna lub obydwie strony pozytywnym aktem woli wykluczałyby małżeństwo lub jakiś istotny element małżeństwa albo istotny przymiot, to małżeństwo jest nieważne (KPK, kan. 1101 § 2). Strony zawierające małżeństwo mogą wykluczać małżeństwo albo istotny element lub istotny jego przymiot. Wykluczenie małżeństwa oznacza nadanie obrzędowi małżeństwa charakteru czysto zewnętrznego, nieodpowiadającego woli wzajemnego przekazania miłości wyłącznej, dozgonnej i płodnej.

Wśród przyczyn nieważności zgody małżeńskiej wyróżnia się symulację całkowitą lub częściową. W symulacji całkowitej zachodzi rozbieżność między wolą wewnętrzną i zewnętrznym jej ujawnieniem. Osoba taka nie chce związku z drugą stroną na sposób małżeństwa. Wypowiada tylko słowa przysięgi wyrażające zgodę na małżeństwo dla osiągnięcia innego celu. Może nim być m.in. przymus i bojaźń, miłość do innej osoby, niechęć do ślubu w Kościele katolickim, chęć uwolnienia się od przesadnej opieki rodziny⁹⁰.

⁹⁰ Przyczyną zawarcia zewnętrznego małżeństwa może być np. chęć uprawnienia małżeństwa pozamałżeńskiego, korzyści majątkowe, chęć zdobycia tytułu, sławy, zamiar pogodzenia zwaśnionych stron.

Natomiast symulacja częściowa ma miejsce, gdy jedna lub obydwie strony wykluczają pozytywnym aktem woli istotny przymiot małżeństwa, jego jedność lub nierozzerwalność (KPK, kan. 1056). Do istotnych elementów małżeństwa należy zaliczyć jego charakter sakramentalny. W małżeństwie zawieranym przez osoby ochrzczone należy domniemywać, że kto chce zawrzeć ważne małżeństwo, pragnie związku małżeńskiego jako sakramentu. W przypadku wykluczenia przez osoby godności sakramentalnej byłoby ono nieważne.

Nie można również ważnie zawrzeć małżeństwa pod warunkiem. Wtedy strony zawierające małżeństwo uzależniają skuteczność czynności prawnej od przyszłego wątpliwego zdarzenia. Małżeństwo zawarte pod warunkiem dotyczącym przeszłości lub terażniejszości może być ważne lub nie, zależnie od istnienia lub nieistnienia przedmiotu warunku (KPK, kan. 1102 § 2). Warunek dotyczący przyszłości powoduje jego nieważność. Odnośnie do warunku dotyczącego przeszłości lub terażniejszości – jest on godziwie dołączony jedynie za zgodą ordynariusza miejsca (por. KPK, kan. 1102 § 3)⁹¹. Przy ocenie ważności małżeństwa bierze się pod uwagę tylko warunek rzeczywisty, powzięty aktem woli i nieodwołany przed wyrażeniem zgody małżeńskiej. Jeżeli strona wiedziała o pewnej okoliczności, niewywierającej żadnego wpływu na zgodę małżeńską, małżeństwo będzie ważne.

Nieważne jest małżeństwo zawarte pod przymusem lub pod wpływem ciężkiej bojaźni z zewnątrz, od której żeby się uwolnić, nupturient zmuszony jest wybrać małżeństwo (KPK, kan. 1103). Bojaźń ogranicza swobodę decyzji nupturienta, która winna być zagwarantowana, gdyż chodzi o akt wiążący na zawsze. Małżeństwo zawarte pod wpływem bojaźni jest nieważne, chyba że ma miejsce bojaźń towarzysząca. W takiej sytuacji nupturient, przymuszony do zawarcia umowy małżeńskiej, zawiera ją z powodu innych motywów. Nie powoduje ona nieważności małżeństwa.

Natomiast w sytuacji przymusu małżeństwo jest nieważne, jeśli zostało zawarte z powodu ciężkiego i zewnętrznego przymusu. Przymus fizyczny, któremu nie można się oprzeć, powoduje nieważność małżeństwa. Akt woli dokonany pod wpływem

⁹¹ Zgoda ordynariusza miejsca wymagana jest tylko do godziwości postawienia warunku, jej brak nie wpływa na nieważność umowy małżeńskiej; winna być udzielana na piśmie.

przymusu pozbawiony jest waloru moralnego i prawnego, w odniesieniu do prawa naturalnego. W praktyce rzadko zdarza się stosowanie przymusu, najczęściej występuje bojaźń. Ofiara bojaźni wybiera małżeństwo jako jedyną drogę do uwolnienia się od przymusu. Bojaźń musi istnieć w chwili wyrażania zgody małżeńskiej. Jeśli przed zawarciem małżeństwa ona ustała, nie można mówić o nieważności małżeństwa.

Przyczyną nieważności małżeństwa mogą być braki dotyczące formy kanonicznej. Dotyczą one przede wszystkim kapłana asystującego przy zawieraniu małżeństwa, a mianowicie posiadanych przez niego uprawnień oraz zobowiązania do zawierania małżeństwa przez katolików według formy kanonicznej. Powinien mieć on na uwadze, że wyrażenie zgody małżeńskiej dokonuje się przez słowa i znaki. Dlatego do ważnego zawarcia małżeństwa strony muszą występować jednocześnie i być obecne fizycznie. W wyjątkowych sytuacjach nupturienti mogą dokonać wyrażenia zgody przez pełnomocnika. Jednak w obydwu wypadkach winni wyrazić ją słowami, zaś gdy nie mogą mówić równoczesnymi znakami (KPK, kan. 1104 § 2). Przy wyrażaniu zgody przez pełnomocnika prawodawca kościelny do ważnego zawarcia małżeństwa wymaga spełnienia odpowiednich wymogów (zob. KPK, kan. 1105). Niezachowanie formalności związanych z wyrażeniem zgody małżeńskiej powoduje nieważne zawarcie małżeństwa.

Możliwe jest również zawarcie małżeństwa przez tłumacza. Jednak proboszcz nie powinien asystować przy zawieraniu małżeństwa, jeśli nie upewni się o wiarygodności tłumacza (KPK, kan. 1106). Przy zachowaniu formy kanonicznej małżeństwa należy zwrócić uwagę, że małżeństwa są ważne, jeśli są zawarte wobec asystującego miejscowego ordynariusza, proboszcza albo kapłana czy diakona delegowanego przez jednego z nich, a także wobec świadków według zasad i określonych w prawie wymagań, np. dyspensy od formy. Za asystującego celebrycę przy zawieraniu małżeństwa uważa się tego, kto jest obecny i pyta narzeczonych, czy wyrażają zgodę i przyjmują ją w imieniu Kościoła (KPK, kan. 1108). Są również wyjątki, w których ta forma nie jest wymagana do ważności małżeństwa (zob. KPK, kan. 1127, 1129).

Po przeprowadzonych badaniach należy ustalić termin katechezy przedślubnej, dnia skupienia, przynajmniej trzech spotkań w poradni rodzinnej oraz spotkania sprawdzającego wiedzę religijną narzeczonych (zob. DDR 29).

Katechezy przedślubne

Katechezy przedślubne mają miejsce po zgłoszeniu przez narzeczonych w kancelarii parafialnej chęci zawarcia sakramentu małżeństwa. Podczas katechez przedślubnych poruszana jest tematyka z teologii małżeństwa⁹², etyki życia małżeńskiego⁹³ oraz liturgii sakramentu małżeństwa (DIE 14)⁹⁴. Pierwszy z proponowanych tematów traktuje o istocie katolickiego małżeństwa, ukazuje życie w łasce uświęcającej oraz pomoc w pogłębianiu formacji małżeńskiej. W drugim bloku tematycznym przedstawiona jest problematyka odpowiedzialności małżonków za siebie w dążeniu do świętości, powołanie ich do przekazywania życia, konieczność ascezy w życiu seksualnym, znajomość metod rozpoznawania płodności i szacunek wobec życia. Trzeci blok tematyczny podkreśla sakramentalny charakter małżeństwa, ukazuje znaczenie przysięgi małżeńskiej oraz poszczególnych części ceremonii zaślubin (por. DDR 30)⁹⁵.

Odpowiedzialność za przeprowadzenie katechezy przedślubnej narzeczonych spoczywa na duszpasterzu. Żadne okoliczności nie mogą go z tego obowiązku zwolnić. Od duszpasterza wymagana jest pogłębiona znajomość zagadnień związanych

⁹² Z problematyki teologii małżeństwa poruszane są następujące tematy: sakrament chrztu i bierzmowania jako podstawa życia chrześcijańskiego, sakrament małżeństwa jako niezbywalny fundament małżeństwa i rodziny, sakrament pokuty i jego szczególna rola przed zawarciem małżeństwa, rola modlitwy małżeńskiej i rodzinnej, udział w grupach o pogłębionej formacji itp. DDR 30.

⁹³ Podczas katechezy przedślubnej winna być poruszana następująca tematyka z zakresu etyki życia małżeńskiego: odpowiedzialność za uświęcenie współmałżonka, powołanie do przekazywania życia, niedopuszczalność i szkodliwość antykoncepcji i środków wczesnoporonnych, naturalne metody rozpoznawania płodności w służbie zdrowia, miłość, jedność i wolność małżonków, rola poradnictwa rodzinnego, niedopuszczalność sztucznych poczęć i zabijania poczętego dziecka oraz syndrom proaborcyjny. DDR 30.

⁹⁴ Z zakresu liturgii sakramentu małżeństwa poruszane są zagadnienia: sakrament znakiem, przymierze małżeńskie a przymierze Chrystusa z Kościołem, sakrament małżeństwa i Eucharystii, znaczenie przysięgi małżeńskiej, części ceremonii ślubnej: czytania, homilia, ślubowanie, poświęcenie i nałożenie obrączek, znak pokoju – pierwszy w małżeństwie, komunie święta i błogosławieństwo. DDR 30; S. Puchała, T. i E. Maliccy. *Narzeczeni, czyli dziewięćspotkaniowe bezpośrednie przygotowanie do małżeństwa prowadzone metodą dialogową*. Katowice 2004.

⁹⁵ Zob. Adamczyk. *Przygotowanie do małżeństwa w warunkach Kościoła w Polsce* s. 305-330.

z duszpasterstwem rodzin. Zaleca się, by temu celowi poświęcać rejonowe i dekanalne konferencje księży, podczas których winny być podejmowane dyskusje nad tymi zagadnieniami. Powinny one prowadzić do wzajemnej wymiany doświadczeń duszpasterskich z zakresu duszpasterstwa rodzin. Ważne jest również zaangażowanie przez duszpasterza kompetentnej osoby świeckiej do przeprowadzenia katechezy przedślubnej dotyczącej tematyki odpowiedzialnego rodzicielstwa i metod rozpoznawania płodności⁹⁶.

Dzień skupienia dla narzeczonych

Drugi Polski Synod Plenarny zachęca, aby osoby przygotowujące się do zawarcia sakramentu małżeństwa korzystały z rekolekcji i dni skupienia (zob. PŻMR 41)⁹⁷. W tym celu narzeczeni na zakończenie katechez przedślubnych powinni przeżyć dzień skupienia z możliwością spowiedzi⁹⁸. Dzień skupienia ma stanowić etap zamykający przygotowanie do małżeństwa⁹⁹. Powinien on pomóc osiągnąć narzeczonym i przyszłym małżonkom cel wychowawczy i samowychowawczy oraz ułatwić proces pogłębienia życia religijnego. Towarzyszyć mogą mu dodatkowe spotkania w grupach dyskusyjnych¹⁰⁰.

⁹⁶ PIE. W: J. Buxakowski. *Wprowadzenie do teologii duszpasterstwa rodzin* s. 371, 376.

⁹⁷ Zob. K. Kurek. *Przygotowanie bezpośrednio do sakramentu małżeństwa*. W: PD 1993/94 s. 483.

⁹⁸ W dokumencie Konferencji Episkopatu Polski mowa jest o wspólnym dniu skupienia w czasie okresu przygotowania do zawarcia sakramentu małżeństwa dla narzeczonych, rodziców, dziadków, rodzeństwa, rodziny i przyjaciół narzeczonych. Można go organizować raz na kwartał lub co pół roku w parafii albo dekanacie. W programie dnia skupienia powinien mieć miejsce rachunek sumienia oraz konferencje. Jedną z nich należy poświęcić relacjom teściów z młodymi małżonkami (Mt 10,7), drugą zaś wymaganiom duchowości małżeńskiej (Mt 7, 21-27). Następnie powinna się odbyć odpowiednio przygotowana i prowadzona adoracja Najświętszego Sakramentu. Na zakończenie dnia skupienia proponowane jest odmówienie jednej z tajemnic różańcowych oraz zachęta skierowana do gości weselnych, aby w dniu ślubu przystąpili do Komunii Świętej w intencji państwa młodych. SPMR 101.

⁹⁹ Według P. Petryk dzień skupienia dla kandydatów do małżeństwa należy traktować obligatoryjnie. W dekanacie należy organizować go raz w miesiącu dla narzeczonych wywodzących się z jego terenu. Za organizację dnia skupienia odpowiedzialni są duszpasterze z poszczególnych parafii dekanatu. Organizowane są one w niedzielę, a w programie dnia skupienia znajdują się konferencje, nabożeństwa pokutne, spowiedź oraz Eucharystia. P. Petryk. *Ku wspólnocie życia i miłości*. Lublin 1998 s. 99; por. Wyt. DL s. 77.

¹⁰⁰ W. Pluta. *Nauki dla nowożeńców*. Gorzów Wielkopolski 1972 s. 98; A. Brenk. *Życie duchowe w rodzinie w nauczaniu sługi Bożego biskupa Wilhelma Pluty*. Poznań 2002 s. 84-85.

Dni skupienia zaleca się organizować w małych grupach, gdyż wtedy łatwiej uczyć narzeczonych dojrzałych form życia religijnego¹⁰¹. W gestii kapłana prowadzącego dzień skupienia leży przedstawienie narzeczonym propozycji jego przeżycia. Może się on rozpocząć przygotowaniem do spowiedzi z możliwością skorzystania z niej przez narzeczonych. Czas po spowiedzi może być wykorzystany na adorację Najświętszego Sakramentu, indywidualną modlitwę lub rozmowę z kapłanem. Następnie kapłan może przygotować narzeczonych do aktywnego uczestnictwa we Mszy św., np. przydzielając czytania mszalne i modlitwę wiernych konkretnym parom lub osobom. Zaleca się, aby miejscem przeżywania dnia skupienia przez narzeczonych były sanktuaria maryjne. Uczestnictwo w dniu skupienia potwierdzone jest stosowną adnotacją w dokumencie otrzymanym z parafii, w której prowadzone jest badanie kanoniczne¹⁰².

Spotkania w poradni życia rodzinnego

W ramach przygotowania do małżeństwa należy uczestniczyć w co najmniej trzech spotkaniach w parafialnej poradni rodzinnej (DDR 31)¹⁰³. Spotkania z narzeczonymi należy powierzyć osobom, które są do tego dobrze przygotowane i które posiadają misję kanoniczną. Powinny one odznaczać się osobistym doświadczeniem chrześcijańskiego życia małżeńskiego i rodzinnego (PŻMR 42)¹⁰⁴. Korzystanie z porady przez narzeczonych ma swoje uzasadnienie w prawie kościelnym, które wymaga od

¹⁰¹ Do głównych przyczyn zaniedbań w prowadzeniu dnia skupienia należy zaliczyć brak odpowiednich osób do przeprowadzania tego rodzaju ćwiczeń duchowych oraz brak przekonania o celowości tego rodzaju praktyk wśród narzeczonych.

¹⁰² Por. W. Szewczyk. *Dzień skupienia dla narzeczonych*. W: PD 1993/94 s. 115-140.

¹⁰³ B. Mierzwiński. *Parafialna poradnia życia rodzinnego*. SMR s. 326-327; P. Landwójtowicz. *Duszpasterskie poradnictwo małżeńskie w Polsce. Studium pastoralne*. Opole 2010; G. Pyżlak. *Parafialna poradnia rodzinna*. AK 158:2012 z. 3 (619) s. 481-492.

¹⁰⁴ Duszpasterstwo w obecnych czasach winno być otwarte w swoim programie na różne formy poradnictwa indywidualnego i grupowego. Narzeczeni, małżonkowie z różnym stażem, młodzież a także dzieci muszą mieć możliwość swobodnego dotarcia ze swoimi problemami do kompetentnych osób, które pełnią posługę w poradnictwie rodzinnym. Zob. F. Głód. *Poradnictwo rodzinne a oczekiwania wychowawcze rodziny – model współpracy*. W: *Wychowanie w rodzinie*. Red. F. Adamski. Kraków 2010 s. 279-300.

duszpasterza przeprowadzenia starannego przygotowania przed zawarciem związku małżeńskiego (por. KPK, kan. 1066-1067)¹⁰⁵.

Do zadań parafialnego poradnictwa rodzinnego należy m.in. uświadomienie narzeczonym odpowiedzialności za wzajemną miłość i przekazywanie życia, ukazanie szkodliwości i niedopuszczalności antykoncepcji, środków poronnych i sztucznego zapłodnienia, omówienie metod naturalnego rozpoznawania płodności itp. (por. DDR 31)¹⁰⁶. Wskazane jest również skierowanie narzeczonych do odpowiedniego lekarza celem zasięgnięcia medycznej porady. Badania mogą pomóc w sprawie niemocy płciowej i bezpłodności, niezgodności grup krwi i innych przeciwwskazań, poradnictwa antyalkoholowego oraz higieny fizycznej i psychicznej w małżeństwie.

Parafialna poradnia życia rodzinnego powinna być do dyspozycji narzeczonych, przyszłych małżonków i rodziców. Narzeczeni są zobowiązani do konsultacji w poradni (TIE 20), a udokumentowaniem wywiązania się z tego obowiązku jest odpowiednie zaświadczenie¹⁰⁷.

Spowiedź przedślubna

Przygotowanie narzeczonych do spowiedzi przedślubnej ma prowadzić narzeczonych do nawrócenia, pojednania z Bogiem, z samym sobą i Kościołem¹⁰⁸. W sakramencie pokuty grzechy popełnione po chrzcie świętym, objęte szczerym żalem i wyznane z wolą poprawy, zostają odpuszczone¹⁰⁹.

¹⁰⁵ W przygotowaniu do małżeństwa należałoby również zwrócić uwagę na poradnictwo charakterologiczne. Wśród poruszanej problematyki zaleca się uwzględnić: 1. dobór kandydatów; 2. świadomość celu małżeństwa; 3. grożące niebezpieczeństwa; 4. zajęcie wobec niebezpieczeństw odpowiedniej postawy. Zob. N. Han-Ilgiewicz. *Poradnictwo charakterologiczne w zakresie przygotowania do małżeństwa*. AK 50:1958 T. 56 s. 52-60.

¹⁰⁶ Por. T. Kukołowicz. *Poradnictwo z pomocą rodzinie*. W: *Z badań nad rodziną*. Red. taż. Lublin 1984 s. 170-180.

¹⁰⁷ Zob. B. Klimek. *Rola poradnictwa rodzinnego w opinii narzeczonych*. W: *W służbie dziecku*. T. 3. Red. J. Wilk. Lublin 2003 s. 793-797.

¹⁰⁸ Celem takiej formacji jest rozwój i umocnienie życia chrześcijańskiego przez głoszenie odpowiednich katechez, przebywanie narzeczonych ze wspólnotą wiernych i uczestnictwo w obrzędach liturgicznych. Por. Cz. Krakowiak. *Katechumenat pochrzcielny*. LTP s. 352-355; zob. Z. Narecki. *Duszpasterstwo zwyczajne w parafii a urzeczywistnianie Kościoła*. Lublin 2001 s. 465-470.

¹⁰⁹ Por. J. Kudasiwicz. *Grzech-pojednanie-pokuta w „Piśmie Świętym”*. W: PD 1995/96 s. 41-44; A. Derdziuk. *Pokuty i pojednania sakrament*. LTP s. 634-636; *Rachunek sumienia małżonków chrześcijańskich*. Wrocław 1998.

Narzeczeni przynajmniej dwukrotnie zaproszeni są do korzystania z sakramentu pokuty i pojednania przed ślubem. Pierwsza spowiedź powinna mieć miejsce po zgłoszeniu się narzeczonych do kancelarii parafialnej na trzy miesiące przed zawarciem małżeństwa, a druga bezpośrednio przed ślubem¹¹⁰. Kościół zaleca zwyczaj odprawiania spowiedzi generalnej przed zmianą stanu, by narzeczeni lepiej zdali sobie sprawę z postępów osiągniętych w duchowym rozwoju i by lepiej mogli poznać swoje braki przed wkroczeniem na nowy etap życia w zjednoczeniu z Bogiem¹¹¹.

Spowiednik ma możliwość uświadomienia penitentowi, że prawdziwa miłość ludzka wyraża się przede wszystkim przez wzajemny szacunek, przyjaźń i zaufanie. Podczas spowiedzi trzeba uzmysłowić penitentowi, że problemy pojawiające się w narzeczeństwie muszą być rozwiązane już na tym etapie, ponieważ nie wiadomo, czy będzie można je pokonać w małżeństwie¹¹².

Podczas drugiej spowiedzi przedślubnej narzeczeni winni być pewni dokonanego wyboru i odpowiedzialności związanej z życiem małżeńskim. Penitent i spowiednik muszą być świadomi, że jest on sakramentem Kościoła, a jego istotą – spotkaniem z Chrystusem¹¹³. Przejawem tego winno być szczere wyznanie grzechów przez narzeczonych w sakramencie pokuty, aby ich związek nie doznawał „skazy czy zmarszczki, lecz by był święty i nieskalany” (Ef 5,27). Sakrament pokuty jest sposobem na osiągnięcie doskonałości życia małżeńskiego (DDR 32). Korzystając z sakramentu pokuty, małżonkowie łatwiej wypełniają swoje powołanie małżeńskie i rodzinne¹¹⁴.

¹¹⁰ Podczas spotkania w kancelarii parafialnej należy zwrócić uwagę, że narzeczeni w Polsce mają obowiązek dwukrotnie przystąpić do spowiedzi przedślubnej. W tym celu otrzymują dokument, na którym spowiednik po spowiedzi przedślubnej wpisuje datę i składa swój podpis. Wymóg ten upewnia duszpasterza, że narzeczeni dojrzałe podchodzą do swych obowiązków. Spowiedzi te nie wykluczają częstszego korzystania z sakramentu pokuty i pojednania narzeczonych. Zob. J. Dudziak. *Kanoniczna rola proboszcza. Realizacja podstawowych zadań kościelnych: nauczania, uświęcania, rządzenia*. Tarnów 2001 s. 44.

¹¹¹ *Do sakramentu małżeństwa przez chrześcijańskie narzeczeństwo*. Red. J. Wójtowicz. Przemyśl 1987 s. 49-50.

¹¹² H. Sobeczko. *Sakrament pokuty i pojednania w „Katechizmie Kościoła Katolickiego”*. W: *Misterium liturgii w „Katechizmie Kościoła Katolickiego”*. Red. J. Kopeć, H. Sobeczko, R. Piereskała. Opole 1995 s. 103-104.

¹¹³ W obecnych czasach istnieje niebezpieczeństwo sprowadzania sakramentu pokuty do psychoterapii, którą proponuje współczesna psychologia. Dlatego w oddziaływaniu duszpasterskim oraz w konfesjonale winna być ukazywana zawsze pełna prawda, która stanowi podstawę pokoju wewnętrznego i sumienia człowieka. Por. J. Szarkowski. *Postawa psychoterapeuty u kapłana w konfesjonale*. HD 45:1976 s. 198-205; W. Szewczyk. *Elementy psychoterapii współczesnej a sakrament pokuty*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” 6:1977 s. 134-147.

¹¹⁴ J. Śledzianowski. *Małżeństwo a sakrament pokuty*. W: PD 1993/94 s. 245-256; S. Winzek. „Damit eure reude vollkommen wird” Joh 15,11. *Die Vorbereitung von Brautbeuten auf die liturgische Feier des Ehesakraments*. W: *Die Feier der Sakramente in der Gemeinde*. Red. M. Klöckener, W. Glade. Kevelaer 1986 s. 290-299.

Zapowiedzi przedślubne

Wygłoszenie zapowiedzi przedślubnych ma na celu badanie stanu wolnego narzeczonych. Każde zamierzone małżeństwo należy podać do publicznej wiadomości, ponieważ w Kościele katolickim zamiar zawarcia małżeństwa nie jest sprawą prywatną narzeczonych (KPK, kan. 1069). Obowiązek ten spoczywa na proboszczu stałego lub tymczasowego miejsca zamieszkania każdej ze stron (TIE 94). Jeśli narzeczeni mieszkają przynajmniej sześć miesięcy w jednej parafii, nie wymaga to ogłoszenia zapowiedzi w miejscach ich wcześniejszego zamieszkania. W sytuacji zamieszkania jednej ze stron w innej parafii duszpasterz prowadzący badania przedślubne zwraca się z pismem urzędowym do proboszcza parafii z prośbą o wygłoszenie zapowiedzi i powiadomienie, czy nie zgłoszono przeszkody kanonicznej¹¹⁵.

Istnieją trzy sposoby wygłoszenia zapowiedzi osób przygotowujących się do małżeństwa. Pierwszym z nich jest umieszczenie zapowiedzi w gablocie na piśmie, tak aby były widoczne dla wszystkich przez przynajmniej dwie niedziele lub niedzielę i święto nakazane. Inną formą jest wygłoszenie zapowiedzi podczas niedzielnych Mszy św. lub w niedzielę i święto nakazane. Trzecim sposobem jest wygłoszenie zapowiedzi w Kościele, a następnie umieszczenie w gablocie przez przynajmniej dwie niedziele bądź niedzielę i święto nakazane, zachowując osiem dni ciągłych¹¹⁶.

Jeśli zapowiedzi były wygłaszane poza parafią, w której prowadzone są badania kanoniczne, narzeczeni zgłaszają się w stosownym czasie po odbiór dokumentu. Dokument powinien być opatrzony adnotacją o wygłoszeniu zapowiedzi, którą proboszcz umieszcza na jego odwrocie i przekazany duszpasterzowi przeprowadzającemu badania kanoniczne¹¹⁷.

¹¹⁵ Zob. A. Bławat. *Zapowiedzi*. SMR s. 496; M. Sitarz. *Zapowiedzi przedślubne*. W: *Słownik prawa kanonicznego*. Red. M. Sitarz. Warszawa 2004 kol. 201; A.M. Czaja. *Podstawy kanonicznej wiedzy o małżeństwie i rodzinie. Pomoc duszpasterska dla młodzieży, narzeczonych i małżonków*. Lublin 2008 s. 76-79.

¹¹⁶ Istnieje również możliwość zwolnienia od obowiązku wygłoszenia zapowiedzi. Władzę taką posiada ordynariusz miejsca. TIE 95. Zob. M. Fąka. *Małżeńskie prawo kościelne*. W: *Katolicyzm A-Z*. Red. Z. Pawlak. Łódź 1989 s. 234-247.

¹¹⁷ Czaja. *Podstawy kanonicznej wiedzy o małżeństwie i rodzinie* s. 79.

Rozmowa dotycząca wiedzy religijnej narzeczonych

Rozmowa duszpasterza z narzeczonymi na tym etapie przygotowania ma na celu doprowadzenie do ważnego zawarcia sakramentu małżeństwa. Na proboszczu spoczywa obowiązek osobistego pouczenia narzeczonych o świętości małżeństwa, o obowiązkach wobec siebie i dzieci, jak również o podstawowych prawdach wiary i moralności¹¹⁸.

Jeśli narzeczeni chcą, aby inny kapłan błogosławił ich związek, powinni wcześniej o tym poinformować duszpasterza prowadzącego przygotowanie. Podczas spotkania duszpasterz może zachęcić narzeczonych, aby przyjęcie weselne odbyło się bez alkoholu. Wyrazem uznania dla podjęcia takiej decyzji może być specjalne błogosławieństwo biskupa diecezjalnego¹¹⁹.

Duszpasterz winien zwracać uwagę, aby do małżeństwa były dopuszczone te osoby, które są odpowiednio przygotowane. Służy temu weryfikacja wiedzy i postaw narzeczonych. Dzięki niej duszpasterz w imieniu Kościoła może potwierdzić właściwe przygotowanie narzeczonych, ich zdatność i dyspozycyjność. Duszpasterz jest również zobowiązany, aby przestrzegać nauczania Kościoła i stawiać wymagania w celu powstawania udanych małżeństw (FC 66).

Rozmowa duszpasterza z narzeczonymi dotycząca wiedzy religijnej jest sposobnością do potwierdzenia faktu, czy chcą oni zawrzeć sakrament małżeństwa zgodnie z nauką Kościoła. Daje ona możliwość duszpasterzowi do zwrócenia uwagi na to, co narzeczeni mają jeszcze uzupełnić, poprawić i gdzie szukać pomocy. Odpowiedzialne podejście do stawianych wymagań podczas przygotowania do życia małżeńskiego może być źródłem szczęścia dla przyszłych małżonków, rodziny, a dla otoczenia apostolską zachętą do życia Ewangelią (DDR 33).

¹¹⁸ Rozmowy duszpasterskie z nupturientami, dawniej określane jako kanoniczne badanie narzeczonych, są obligatoryjne. Choć *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 roku tylko w sposób ogólny reguluje ten problem, to jednak zobowiązuje konferencje episkopatów do wydania norm szczegółowych w tej sprawie (KPK, kan. 1066-1070).

¹¹⁹ Zob. *Wytyczne episkopatu Polski dla kościelnej działalności trzeźwościowej przyjęte przez episkopat w dniu 17 czerwca 1959 r., a znowelizowane 1 kwietnia 1971 r. na 124. konferencji plenarnej w Warszawie nr 13.*

Wyjątkowe sytuacje

Podczas przygotowania bezpośredniego duszpasterz w uzasadnionych sytuacjach przeprowadza inną formę katechezy przedmałżeńskiej. Może to uczynić przez podanie lektury i osobistą rozmowę z narzeczonymi. Innym rozwiązaniem jest propozycja uczestnictwa w weekendowych rekolekcjach dla narzeczonych¹²⁰ lub zgłoszenie się do ośrodków duszpasterstwa polskiego i polskich misji katolickich poza granicami kraju¹²¹. Przygotowanie należy zakończyć sprawdzeniem poziomu wiedzy religijnej kandydatów do małżeństwa i potwierdzeniem, stosownym zaświadczeniem, dołączonym do protokołu przedślubnego (DDR 34).

*

Przygotowanie do zawarcia małżeństwa i życia rodzinnego jest procesem permanentnym, a jego organizacja podzielona na etapy. Rozpoczyna się ono w środowisku rodzinnym, wspomagane jest przez katechezę szkolną, a następnie przez prowadzone w parafii katechezy przedmałżeńskie i nauki przedślubne. Ma ono na celu przygotować narzeczonych do godnego przyjęcia sakramentu małżeństwa. Należy uwrażliwiać na znaczenie przygotowania do małżeństwa zarówno odpowiedzialnych za jego prowadzenie, jak i narzeczonych w nim uczestniczących. Do takiego podejścia zachęca dokument wydany przez Konferencję Episkopatu Polski *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*. Wzywa on zarówno duszpasterzy, jak i narzeczonych, aby na nowo odkrywali ważność sakramentu małżeństwa (zob. SPMR 98).

¹²⁰ Weekendowe przygotowanie dla narzeczonych daje szansę zgłębienia tematyki związanej z małżeństwem, rodziną i wzmocnienia relacji z Bogiem. Poruszana problematyka dotyczy m.in. lepszego poznania siebie i przyszłego współmałżonka, ustalenia wspólnej hierarchii wartości na podstawie wyznawanej wiary, poprawy komunikacji dotyczącej potrzeb i oczekiwań, pogłębienia relacji ze sobą, innymi i Bogiem, planowania rodziny oraz przygotowania do liturgii sakramentu małżeństwa. Podczas trwania kursu jest również czas przeznaczony na modlitwę: adorację, Eucharystię, sakrament pojednania i pokuty. Zajęcia prowadzone są w formie konferencji, ćwiczeń, rozmów. W kursie tym obowiązkowo uczestniczą oboje narzeczeni. Zob. <http://www.dorodzin.pl/weekend-dlanarzeczonych/126-weekendy-w-innych-diecezjach.html>.

¹²¹ Przygotowanie jest prowadzone w parafiach w Polsce i innych krajach. Ukończenie kursu małżeńskiego jest obowiązkowe dla katolików. Jednak zachęca się, by w miarę możliwości narzeczeni niekatolicy również w nich uczestniczyli. Daje on możliwość poznania, chociaż w zarysie, istoty sakramentalnego małżeństwa. Podczas kursu poruszana jest tematyka teologii małżeństwa, poradni życia Rodzinnego oraz podstawowych zagadnień małżeńskiego prawa kanonicznego. Zob. <http://www.dorodzin.pl/przygotowanie-za-granica.html>.